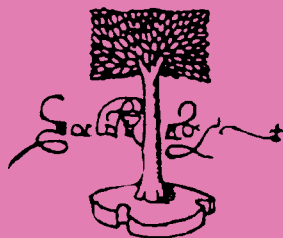

Año LIV. urtea

134 - 2022

Uztaila-abendua

Julio-diciembre

FONTES LINGVÆ VASCONVM STVDIA ET DOCUMENTA

SEPARATA

Euskarazko elkarkari iragangaitzak: lexikoak ala sintaktikoak?

Kristina Bilbao Hernandez

Sumario / Aurkibidea

Fontes Linguae Vasconum. Studia et Documenta

Año LIV. urtea - N.º 134. zk. - 2022

Uztaila-abendua / Julio-diciembre

ARTIKULUAK / ARTÍCULOS / ARTICLES

Zergatik panpox: flâneusearen arrastoan

Irati Majuelo Itoiz 281

Luzaideko oikonimiaren azterketa: etxe izengoitiak

Peio Kamino Kaminondo, Patxi Salaberri Zaratiegi 309

Euskarazko elkarkari iragangaitzak: lexikoak ala sintaktikoak?

Kristina Bilbao Hernandez 337

NOR-NORI-NORK *irrealisak* Gipuzkoan: *eginen* hedadura eta **ezan* adizkien zenbait berrikuntza

Olatz Leturiaga Angoitia 375

Euskararen jabeakuntza testuinguru soziolinguistiko ezberdinetan: zer esaten diguten haurren testuek kasu gramatikalen erabilerari buruz

Maidier Huarte 415

Euskal zenbatzaileen komuntzadura-aldakortasuna Hegoaldeko testu zaharretan

Eukene Franco Landa 439

VARIA

Irigarai familiaren funtsa Nafarroako Errege Artxibo Nagusian: katalogoa (II. dokumentu argitaragabeak)

Ekaitz Santazilia 471

Idazlanak aurkezteko arauak / Normas para la presentación de originales /

Rules for the submission of originals 491

Euskarazko elkarkari iragangaitzak: lexikoak ala sintaktikoak?

Recíprocos intransitivos en euskera: ¿léxicos o sintácticos?

Basque intransitive reciprocals: lexical or syntactic?

Kristina Bilbao Hernandez
Euskal Herriko Unibertsitatea, UPV/EHU
kbilbao006@ikasle.ehu.eus
<https://orcid.org/0000-0002-3832-6722>

DOI: <https://doi.org/10.35462/flv134.3>

Lan honek ondoko instituzioen diru-laguntza jaso du: Eusko Jaurlaritzarena, IT1169-19 ikerketa proiektuari atxikiriko IkasC_2021_1_0042 bekaren bitartez, eta Espainiako Zientzia eta Berrikuntza Ministerioarena, PGC2018-096380-B-100 ikerketa proiektuaren bidez (PIC 126/22). Halaber, eskerrak eman nahi dizkiot Beatriz Fernándezi lan hau burutzeko ezinbesteko izan den laguntza eta prestutasunagatik, baita Ane Berrori eta Cecilia Fernándezi ere, lanaren behin-behineko bertsioa iruzkintzeko hartutako denborarengatik. Azkenik, eskerrak eman nahi dizkiet lanaren lehen idatzaldia hobetzeko iradokizun ezin baliagarriagoak helarazi dizkidaten bi berrikusle izengabeiei.

Jasotze data: 2022/09/19. Behin-behineko onartze data: 2022/10/12. Behin betiko onartze data: 2022/10/20.

LABURPENA

Euskaraz, egitura elkarkari kanonikoak *elkar* anafora elkarkariaren bidez eratzen dira. Alabaina, badira elkarkari iragangaitzak ere, anaforarik gabe eraikitzen direnak. Artikulu honetan azken horien azterketa xehea egin dut eta proposatu dut horietako guztiak ez direla gramatikaren atal berean sortzen, Siloniren (2012) Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroan oinarrituz ikus daitekeenez. Horretarako, egile honek beste hizkuntza batzuetako elkarkariak aztertzeko erabili dituen ezaugarriak baliatu ditut. Ondorioztatu dudanez, euskaraz anafora gabe sortzen diren elkarkari asko sintaktikoak dira, baina elkarkari lexiko batzuk ere badaude.

Gako hitzak: elkarkariak; elkarkari iragangaitzak; iragangaiztea; Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroa.

RESUMEN

Las construcciones recíprocas canónicas en euskera se forman mediante la anáfora recíproca *elkar*. Aún así, existen también las recíprocas intransitivas, que se construyen sin anáfora. En este artículo, he realizado un análisis detallado de las últimas. En el mismo, propongo que no todas ellas se forman en el mismo módulo de la gramática, basándome en el parámetro Léxico-Sintáctico de Siloni (2012). Para ello se ha hecho uso de las características que tipifica esta autora a la hora de analizar los recíprocos de otras lenguas. Así, concluyo que muchos de los recíprocos sin anáfora en euskera son sintácticos, aunque también existen algunos recíprocos léxicos.

Palabras clave: recíprocos; recíprocos intransitivos; detransitivización; parámetro Léxico-Sintáctico.

ABSTRACT

Canonical reciprocal constructions in Basque are formed with the reciprocal anaphor *elkar*. Nevertheless, there are also intransitive reciprocals in this language. These intransitive instances are built without the reciprocal anaphor. In this article, I examine Basque reciprocals without anaphor in detail. Based on Siloni's (2012) Lexicon-Syntax parameter, I propose that not every Basque reciprocal without anaphor is formed in the same grammar component. With regard to this, I follow this author in her analysis of reciprocals in other languages. Thus, I conclude that many Basque reciprocals without anaphor are syntactic, although there are some lexical reciprocals too.

Keywords: reciprocals; intransitive reciprocals; detransitivization; Lexicon-Syntax parameter.

1. SARRERA. 2. EUSKARAZKO EGITURA ELKARKARIAK. 2.1. Elkarkari perifrastikoak. 2.2. Elkarkari iragangaitzak. 3. ELKARKARI LEXIKOAK VS ELKARKARI SINTAKTIKOAK. 3.1. Azalpen formala. 3.2. Aditzak. 3.3. Morfosintaxia. 3.4. Laburbilduz. 4. ONDORIOAK. 5. ERREFERENTZIAK.

1. SARRERA

Euskarazko egitura elkarkariak bi motatan bereizi izan dira literaturan: batetik, anafora bidezko elkarkariak; bestalde, anaforarik gabekoak. Lehenengoak *elkar* anafora elkarkariaren bidez sortzen dira. Adibidez, *Mirenek eta Anek elkar ikusi dute* perpausean *elkar* anafora ageri da, osagarri gunean zehazki. Bigarrenak, berriz, egitura iragangaitzak dira, hots, argumentu bakarrekoak, *Miren eta Ane ikusi dira* perpausean bezalaxe¹.

Anafora elkarkariaren bidez osatutako egiturei *elkarkari perifrastiko* ere esan izan zaie literaturan (Siloni, 2012, 261. or.) eta halaxe izendatuko ditut. Aldiz, anaforarik gabeko egitura elkarkariei *elkarkari iragangaitz* esango diet, egitura morfologiko iragangaitza baitute. Esaterako, *Miren eta Ane ikusi dira* adibideak argumentu bakarra du agerian, absolutibo kasuaz markatua eta *izan* aditz laguntzaile iragangaitzarekin absolutibo komunztadura egiten du.

Lan honetan, egitura elkarkari iragangaitzak izango ditut aztergai, *Miren eta Ane ikusi dira* bezalakoak. Orain arte euskal gramatikan ez da bereizketarik egin izan elkarkari iragangaitzen artean (Euskaltzaindia, 1985; Hualde & Ortiz de Urbina,

1 Zuñigaren eta Kittilären (2019, 161. or.) hurbilketa tipologikoari jarraikiz, bi motatakoak izan daitezke egitura bihurkariak eta elkarkariak munduko hizkuntzetan: i) boz aktiboko egitura iragankorrak eta ii) *boz bikoitzeko egitura* (ing. *duplex voice construction*) deritzenak, hau da, argumentu berak rol tematiko bi hartzen dituen egitura iragangaitzak. Euskarazko egitura elkarkari perifrastikoak i) multzoan sailkatuko lirateke; iragangaitzak, aldiz, ii) multzoan.

2003). Aldiz, munduko hainbat hizkuntza aztertu ostean, Silonik (2012) elkarkari iragangaitzen banaketa bat proposatu du, aurretik Reinhartek eta Silonik (2005) bihurkari iragangaitzetarako aurkeztutako proposamenaren ildotik. Banaketa horretan, Silonik (2012) anaforarik gabeko elkarkariak bi motatan bereizi ditu: elkarkari lexikoak eta elkarkari sintaktikoak. Izan ere, Silonik (2012) ondorioztatu du hizkuntza-aren arabera gramatikaren atal batean sortzen direla elkarkari iragangaitzak: hizkuntza batzuek lexikoan sortzen dituzte eta beste batzuek, aldiz, sintaxian².

Hain zuzen ere, munduko hizkuntzetako anafora gabeko elkarkarietan ikus daitekeen aldakortasuna *Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroa* (ing. *Lex(icon)-Syn(tax) parameter*) deritzon parametro baten bidez azaltzen du. *Elkarkari lexikoak* dituzten hizkuntzak dira, besteak beste, hebreera, hungariera eta errusiera. *Elkarkari sintaktikoak*, berriz, hizkuntza erromantzeetan (gaztelania, frantsesa, italiara...) eta hizkuntza eslaviar batzuetan (txekiera, bulgariera eta serbokroaziera adibidez) aurki daitezke (Siloni, 2012, 270. or.).

Lan honetan, euskarazko elkarkari iragangaitzen azterketa xehea egingo dut. Zehazki, egitura horiek gramatikaren zein ataletan sortzen diren aztertuko dut, Reinhartek eta Silonik (2005, 391. or.) bihurkarietarako³ eta Silonik (2012) elkarkarietarako proposatu duten Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroaren arabera euskara nolako hizkuntza den jakin asmoz. Auzi horri dagokionez, lan honetan aurkeztuko dudan hipotesia hau da: euskarazko elkarkari iragangaitz asko sintaktikoak dira eta euskarak sintaxiaren balioa hartzen du Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroan. Hala ere, erakutsiko dut euskaraz badaudela elkarkari lexiko batzuk ere. Hain zuzen ere, Silonik (2012) ikusi du elkarkari sintaktikoak dituzten hizkuntzetan elkarkari lexiko batzuk ere egon daitezkeela eta ez, aldiz, alderantziz.

Horrez gain, Siloniren (2012) azalpen formalak euskarara ekarrita, euskarazko elkarkari iragangaitzak egitura inakusatibotzat hartuko ditut (honetaz, ikus Bilbao, 2022). Are gehiago, elkarkari sintaktikoak egitura iragangaitzak baino egitura *iragangaiztuak* (ing.

2 Lan honetan hiztegiaren eta sintaxiaren artean banaketa dagoela onartuko dut, gramatikaren bi atal bereizitatzat hartuta, ikuspegi sortzaile tradizionalan bezalaxe (Chomsky, 1986, 1995). Beraz, ez ditut bestelako teoriak jarraituko, hala nola Morfologia Banatua (Halle & Marantz, 1993), zeinetan hiztegiaren eta sintaxiaren arteko bereizketarik egiten ez den. Zehazki, Silonik (2002) proposatzen duen hiztegi aktiboaren hurbilketa lexikalista jarraitzen du lan honek. Hurbilketa horretan, Silonik defendatzen du argumentu kopuruen aldaketekin zerikusia duten hainbat operazio, hala nola bihurkaritzea (ikus Reinhart & Siloni, 2005) eta elkarkaritzea (ikus Siloni, 2012), sintaxian ez ezik lexikoan ere gerta daitezkeela, hots, deribazio sintaktikoa baino lehen.

3 Lan honetan aztertu ez ditudan arren, oso antzeko ezaugarri morfosintaktikoak dituzte bihurkariak eta elkarkariak (Bilbao, 2021), bai euskaraz bai munduko beste hizkuntza batzuetan. Hizkuntza erromantzeetan, esaterako, *SE* klitiko berarekin sortzen dira bihurkari eta elkarkariak, baita inpersonalak, erdikoak eta beste ere (Zribi-Hertz, 1982, 2008). Euskaraz, egitura bihurkarietan ere bi motatako egiturak daude: batetik, *bere burua* anafora bihurkariarekin sortuak, *Mirenek ispiluan bere burua ikusi du* bezalakoak; bestetik, anaforarik gabekak, *Miren ispiluan ikusi da* adibidez. Hain zuzen ere, anaforarik gabeko bihurkariak eta elkarkariak gainjarri egiten dira aditz batzuekin, subjektua plurala baldin bada: *Miren eta Ane ikusi dira* perpausa bihurkaria izan daiteke, bakoitzak bere burua ispiluan ikusi baldin badu; elkarkaria, berriz, elkar ikusi badute. Bihurkariaren ikuspuntu tipologiko eta diakronikorako, ikus Evseeva eta Salaberri (2018) eta Salaberri (2020 aipamenekin).

detransitivized) direla onartuko dut⁴. Erakutsiko dudanez, elkarkari sintaktikoak aditz iragankor beraren gainean eraikita daude, egitura morfosintaktiko iragangaitza duten arren. Horren adibide da *Miren eta Ane ikusi dira* perpausa: *ikusi* aditz iragankorra du oinarrian, baina egitura iragangaitzen ezaugarriak agertzen ditu –argumentu bakarra du agerian, absolutibo kasuaz markatua eta *izan* aditz laguntzaile iragangaitzarekin absolutibo komunztadura egiten duena–. Horregatik, egitura iragangaitz bihurtu dela esan daiteke; hots, iragangaiztu dela. Aldiz, elkarkari lexikoak sortzen dituzten aditzak, hala nola *elkartu* eta *ezkondu*, aditz iragangaitzak direla defendatuko dut.

Lan honek ondoko egitura hau izango du. Lehenengo, elkarkari perifrastikoak (§ 2.1.) elkarkari iragangaitzekin (§ 2.2.) konparatuko ditut. Horrekin batera, azken horiek dituzten zenbait bereizgarri morfosintaktiko ere arakatuko ditut. Horren ondoren, Silonik (2012) elkarkari iragangaitz lexiko eta sintaktikoak sortzeko dakartzan azalpen formalak aurkeztuko ditut euskarara egokiturik (Bilbao, 2022) (§ 3.1.). Ondoren, euskarazko elkarkari iragangaitzetan agertzen diren aditzen simetrikotasuna (§ 3.2.1.) eta emankortasuna (§ 3.2.2.) aztertuko dut, baita *sarrera izoztuei* (ing. *frozen input*), *aldaketa semantikoari* (ing. *semantic drift*) eta *lokuzioei* (ing. *idioms*) (Nunberg et al., 1994; euskararako ikus Huarte, 2022) begira duten jokabidea ere (§ 3.2.3.). Jarraitzeko, elkarkari iragangaitzen ezaugarri morfosintaktikoak arakatuko ditut (§ 3.3.): zehazki, ageri daitezkeen kasuei (§ 3.3.1.), *Ezohiko Kasu Markapenari* (ing. *Exceptional Case Marking*) (§ 3.3.2.), aditz izenei (§ 3.3.3.) eta *elkarkari etenei* (ing. *discontinuous reciprocals*) (Dimitriadis, 2004) (§ 3.3.4.) erreparatuko diet. Azkenik, lan honen ondorioak aurkeztuko ditut (§ 4).

2. EUSKARAZKO EGITURA ELKARKARIAK

Euskarak bi motatako egitura elkarkariak ditu: batetik, anaforadun egiturak, *elkarkari perifrastiko* izendatu ditudanak; bestalde, anafora gabeko elkarkariak, argumentu bakarra dutenez, *elkarkari iragangaitz* izendatu ditudanak. Atal honetan euskaraz elkarkariak sortzeko bi estrategia horiek arakatuko ditut. Horrez gain, bi estrategia horien tarteko egitura bat ere aipatuko dut, *elkarkari misto* izendatu dudana (Bilbao, 2022). Lehenik, elkarkari perifrastikoen egitura aztertuko dut (§ 2.1.), ondoren (§ 2.2.) elkarkari iragangaitzak –eta hauekin batera, elkarkari mistoak– nolakoak diren eztabaidatzeko.

4 Antzeko ezaugarriak dituzte morfologikoki egitura iragangaiztuak diren inbertsonalek ere (ikus Berro et al., 2022; Fernández & Berro, 2021; Ortiz de Urbina, 2003). Dena den, egitura elkarkariek eta inbertsonalek badituzte desberdintasunak ere, batez ere determinatzaile sintagma bakarraren pertsona zehaztasunera begira. Hots, egitura inbertsonalek agerian duten determinatzaile sintagma bakarra hirugarren pertsonakoa izan behar da; elkarkarrietan, aldiz, lehenengo eta bigarren pertsonakoa ere izan daiteke. Pertsona murriztapen horiek kontuan hartuta, inbertsonalek agerian duten determinatzaile sintagma osagarri gunean sortzen dela proposatu dute Berrok, Odriak eta Fernándezek (2022). Elkarkarrietan ere ageriko determinatzaile sintagma barne argumentua dela onartuko dut lan honetan, Bilbao (2022) lanean oinarrituz (ikus § 3.1.).

2.1. Elkarkari perifrastikoak

Euskaraz egitura elkarkari kanonikoak perifrastikoak dira, (1) bezalakoak, literaturan bereziki aztertu direnak (Rebuschi, 1988, 1992; Salaburu, 1986). Egitura elkarkari perifrastikoak anafora elkarkarien bidez sortzen dira eta euskaraz *elkar* anafora darabilgu, besteak beste⁵.

(1) Mirenek eta Anek elkar ikusi dute.

(1)-eko elkarkari perifrastikoa egitura iragankorra da⁶. Bestelako egitura iragankorrek bezala, predikatu iragankor bat du, bi argumentu eskatzen dituena alegia: kanpo eta barne argumentua. Esaterako, (1)-eko *ikusi* predikatuaren kanpo argumentua *Mirenek eta Anek* Determinatzaile Sintagma (DS) da eta barne argumentua, berriz, *elkar* anafora elkarkaria. Horrez gain, *ikusi* predikatuak bi rol tematiko esleitzen ditu: esperimintatzaile rol tematikoa esleitzen dio kanpo argumentuari eta gaia rola, berriz, barne argumentuari.

Euskararena bezalako sistema *ergatibo*etan ohi den bezala⁷, perpaus iragankorren subjektua ergatibo kasuaz markatuta dago, euskaraz *-k* ageriko kasu markaz, zehazki: *Miren-e-k eta Ane-k*. Osagarriak, ostera, absolutibo kasua jasotzen du, euskaraz ez-markatua dena: *elkar-Ø*. Dena den, perpausetan betetzen duen funtzioaren arabera, *elkar* anaforak beste kasu marka batzuk ere har ditzake.

Hain zuzen, anaforak perpausetan betetzen duen funtzioaren arabera, Zúñigak eta Kittiläk (2019, 159. or.) euren sailkapen tipologikoan *bihurkari zuzenak* (ing. *direct reflexives*) eta *zeharkako bihurkariak* (ing. *indirect reflexives*) bereizi dituzte egitura bihurkarietan. Bihurkarietarako proposatzen den bereizketari jarraituz, (1)-eko egiturei *elkarkari zuzen* esango diet, anafora elkarkariak, absolutibo kasua jasotzen duena, osagarri zuzenaren gunea hartzen baitu. Anaforak zehar osagarri funtzioa betetzen duenean, berriz, *zeharkako elkarkari* esango diet egile horiei jarraituz. Anafora elkarkariak zehar osagarriaren funtzioa duenean, orduan *-i* datibo kasu marka hartzen du, (2) adibidean bezalaxe. Kasu markez gain, beste edozein DSak bezala, anafora elkarkariak postposizioak ere har ditzake: (3) adibidean *-engan* postposizioa, inesibo bidez hartzen du.

5 *Batak bestea* anafora elkarkaria ere erabil daiteke euskaraz egitura elkarkari perifrastikoak sortzeko. Honez, ikus Artiagoitia (2018) eta Urrutia et al. (2015).

6 Lan honetan elkarkari perifrastiko iragankorrek eta ditrantsitiboak izango ditut hizpide batez ere, hots, *Mirenek eta Anek elkar ikusi dute* eta *Mirenek eta Anek elkarri oparia eman diote* bezalako egiturak, hurrenez hurren. Hala ere, ebaluatzaileetako batek ohartarazi didan bezala, gogoan izan behar da elkarkari perifrastikoak predikatu iragangaitzekin ere ager daitezkeela (ikus 2. taulako sailkapena). Esate baterako, *Miren eta Ane elkarrekin bizi dira* elkarkari perifrastiko iragangaitza da, *bizi* aditz iragangaitzaren gainean eraikitakoa. Kasu horretan, *elkar* anafora elkarkariak *-kin* sozietiboa hartzen du. Dena den, lan honetan *elkarkari iragangaitz* terminoak anafora gabeko elkarkariei egiten die erreferentzia.

7 Sistema ergatiboetan perpaus iragankorretako subjektuak ergatibo kasuaz markatzen dira; osagarri zuzenak eta perpaus iragangaitzetako subjektuak, aldiz, absolutibo kasuaz (Comrie, 2013; Dixon, 1979).

(2) Mirenek eta Anek elkarr-i oparia eman diote.

(3) Mirenek eta Anek elkarr-engan sinesten dute.

Kasu marka eta postposizioei dagokienez, anafora elkarkariak murriztapen bakarra du, gainerako DSe ez dutena: *-ek* ergatibo kasua da jaso ezin duen kasu marka bakarra, (4) adibidean ikus daitekeen bezala (Artiagoitia, 2000, 2003; Salaburu, 1986).

(4) *Elkarr-ek Miren eta Ane maite dute.

Horrez gain, euskara *aditz laguntzailearen txandakatzea* duen hizkuntza da –McFadden (2007); euskararako, ikus Albizu (2001) eta Hualde (2003), beste batzuen artean– eta perpaus iragankorretan **edun / *ezan* laguntzaile iragankorrek hautatzen dira, *izan / *edin* iragangaitzen orde⁸. Horregatik, (1) adibidean ere **edun* laguntzaile iragankorra hautatzen da, perpausa iragankorra baita. Horrez gain, euskaraz aditz inflexioak ergatibo eta absolutibo argumentuekin komunztadura egiten du, besteak beste. Numeroari eta pertsonari dagokienez, anafora elkarkariak singularreko hirugarren pertsonako komunztadura du beti aditz inflexioan.

Elkarkari perifrastiko iragankorrek, hortaz, euskaraz edozein egitura iragankorrek dituen ezaugarriak ageri ditu kasuari, komunztadurari zein aditz laguntzaileari dagokienez. Horrez gain, egitura elkarkariak berezko dituzten ezaugarri batzuk dauzka baita (1)-eko egiturak ere. Batetik, perpausaren kanpo argumentua nahitaez plurala izan behar da, entitate bi edo gehiagori egin behar die erreferentzia alegia⁹. (1) adibidean Miren eta Ane dira bi norbanakoak, juntadura bidez lotutakoak.

Bestalde, (1) bezalako egitura elkarkariak *elkarrekikotasun* harremana adierazten dute kanpo argumentua osatzen duten entitateen artean. Hain zuzen, (1)-ean Miren eta Ane norbanakoek¹⁰ bata bestea ikusten dute. Hala, ikustea bi norabidetan gertatzen da: Mirenek Ane ikusten du eta Anek Miren ikusten du. Elkarrekikotasun harreman hori barne argumentua den *elkar* anafora elkarkariak adierazten du. Hain zuzen ere, *elkar* bezalako anaforen ezaugarria da perpausako beste DS bati erreferentzia egitea. *Anafora* esaten diegu testuinguru linguistikotik erreferentzia hartzen duten elementu linguistikoei. Izan ere, anaforek euren erreferentzia testuinguru linguistikoan lehenago agertu den beste DS batetik hartzen dute eta DS honi *aitzindari* deritzo. Zehazki, (1)-ean anaforak kanpo argumentuko Miren eta Ane norbanakoei egiten die erreferentzia. Hots, *Mirenek eta Anek* DSa anaforaren aitzindaria da eta kanpo eta barne argumentuak erreferentziakideak dira. Aldiz, anafora ez den DS bat izan balitz barne argumentua, *filma* DSa adibidez, orduan egitura ez litzateke elkarkaria izango.

8 Aurrerantzean *izan / *edun* aditz laguntzaileen aipamena baino ez dut egingo, baina oinarrian **edin / *ezan* ere gogoan ditut.

9 Salbuespena (§ 3.2.4.) atalean aztertuko ditugun elkarkari etenak dira. Subjektu singularra izan dezaketean arren, egitura hauek esanahi elkarkaria dute.

10 Haspelmathek (2007, 2088. or.) *mutuant* terminoa proposatzen du elkarrekikotasun harremanean dauden bi entitate edo norbanakoetako bakoitzari erreferentzia egiteko.

Anafora diren DSek izan ditzaketen erreferentzia aukerak Uztardura Teoriaren bidez azaltzen dira gramatika sortzailean¹¹. Anaforak gune sintaktiko bakarrean dauka aitzindari batengandik erreferentzia hartzeko ezintasuna: subjektu gunean. Anafora elkarkaria ezin da subjektu gunean agertu, kasu horretan ez bailuke erreferentzia hartzeko aitzindaririk. Hain zuzen, hau da (4) perpausean anaforak ergatibo kasua ez onartzearen arrazoia. Dena den, (5) perpausean ere, subjektua absolutiboz markatu arren, *elkar* anafora ezin da subjektu gunean agertu; hartzen duen kasu marka gorabehera, gune sintaktiko horretan ez duelako erreferentzia hartzeko modurik (Artiagoitia, 2003, 609. or.; Salaburu, 1986, 369. or.):

(5) *Elkar Epi eta Blasekin joan dira.

Laburbilduz, elkarkari perifrastiko iragankorrek euskarazko egitura iragankorren ezaugarri morfologikoak dituzte kasu markapenari, komuntadurari eta aditz laguntzaileari dagokienez. Esanahiaren aldetik, egitura horiek subjektuan adierazten diren bi entitateren arteko elkarrekotasun harremana adierazten dute. Harreman hori, *elkar* anafora elkarkariari esker adierazten da elkarkari perifrastikoetan. Anafora horrek hainbat kasu edo postposizio jaso ditzake: absolutibo kasua (elkarkari zuzenak sortuz), datibo kasua (zeharkako elkarkariak sortuz) edo edozein postposizio. Kasuari dagokionez, anaforak murriztapen bakarra du: ezin du ergatibo kasua jaso. Orobat, *elkar* anafora ezin da subjektu gunean egon.

2.2. Elkarkari iragangaitzak

Euskaraz, egitura elkarkari perifrastikoez gain, badaude egitura elkarkari iragangaitzak ere. Elkarkari iragangaitzak ez dira kanonikoak, hau da, ez daude euskara batuerako jasoak, baina lagunarteko hizkeran entzun daitezke, hizkera batzuetan behintzat, baita sare-sozialetan irakurri ere (Bilbao et al., argitaratzeaz)¹².

Behean (6a) berriro jaso dut (1)-eko elkarkari perifrastiko kanonikoa, kideko elkarkari ez-kanoniko iragangaitzarekin batera (6b):

- (6) a. Mirenek eta Anek elkar ikusi dute.
b. Miren eta Ane ikusi dira.

Elkarkari iragangaitza (6b) elkarkari perifrastiko kanonikoarekin (6a) konparatuz gero, badaude aldeak. Lehenik eta behin, (6b)-k egitura iragangaitzen itxura du: argumentu bakarra du, *Miren eta Ane* DS, absolutiboz markatua. Horrez gain, ez dago anafora elkarkaririk, agerian behintzat. Ondorioz, (6a) adibidetik bereizten da, bertan

11 Teoria horren arabera, anaforek uztartuta egon behar dute euren eremu hurbilean. Honetaz, ikus Chomsky (1981); euskararako, ikus Artiagoitia (2000).

12 Lekukotasun historikoei dagokienez, gure testuetan elkarkari iragangaitz gutxi aurkitu ditu Mounolek (2014/2018), eta hauek XVIII. mendetik aurrera soilik. XVIII. mendean adibide bakarra dugu, Elizaldere-na, garai hartan ohikoa ez zen seinale Mounoleren arabera (2014/2018, 286. or.): *Cergatic, nola adisquideac baytire, beti biac acomañatzen dire*.

bi argumentu baitaude eta barne argumentua anafora elkarkaria baita. Gainera, (6b)-n *izan* laguntzaile iragangaitza hautatu da, (6a)-ko **edun* laguntzailearen orde. Aditz laguntzaile honekiko komuntadura bakarra absolutiboa da (6b)-n. 1. taulan bildu ditut elkarkari perifrastikoen eta iragangaitzen arteko desberdintasunak:

1. taula. Euskarazko elkarkari perifrastiko eta iragangaitzen ezaugarriak

Elkarkariak	Perifrastikoak, anaforadunak	Iragangaitzak, anaforarikgabeak
Argumentu kopurua eta kasu markapena	Bi argumentu: ergatibo eta absolutiboa	Argumentu bat: absolutiboa
Anafora esplizitua	✓	✗
Aditz laguntzailea	<i>*edun</i>	<i>izan</i>
Komuntadura	Absolutiboa eta ergatiboa	Absolutiboa

Elkarkari iragangaitzek perifrastikoez ez bezalako murriztapen morfosintaktikoak dituzte. Atal honetan murriztapen horietaz arituko naiz¹³.

Hasteko, Albizuk (2001, 66. or.) murriztapen morfologiko bat azpimarratzen du egitura elkarkari –eta bihurkari– iragangaitzetan: adizki trinkorik ez onartzea (7a). Izan ere, elkarkari iragangaitzek (7b) adizki analitikoak baino ez dituzte onartzen¹⁴.

- (7) a. **Miren eta Ane kalean zekusatzen.*
 b. *Miren eta Ane kalean ikusten dira.*

Ezaugarri honetan, elkarkari iragangaitzek inbertsonalek bezala jokatzeko dute (8). Hain zuzen, inbertsonalak ere morfologikoki egitura iragangaiztuak dira (Berro et al., 2022; Fernández & Berro, 2021; Ortiz de Urbina, 2003) eta horiek ere ez dute adizki trinkorik onartzen:

- (8) a. **Arraina Ondarrutik zekarren arraindegira.*
 (Irakurketa: **inbertsonal gisa, ✓ iragankor gisa*).
 b. *Arraina Ondarrutik ekartzen da egunero.* (Albizu, 2001, 66. or.)

Albizuren (2001) arabera, euskararen ezaugarri idiosinkrasikoa bide da hau, inguruko hizkuntzetan egitura sintaktiko hauek ez baitute antzeko murriztapen morfologikorik. Esaterako, gaztelaniaz (9):

13 Bihurkari iragangaitzetarako, ikus Bilbao et al. (argitaratzeaz) edota Bilbao (2021).

14 Mounolek (2014/2018, 144. or.) ere aipatzen du XV.-XVIII. mendeetako egitura iragangaitzetan ez duela adizki sintetikorik aurkitu.

- (9) Nos vemos/hemos visto todos los días.
'Egunero ikusten gara/ikusi gara'¹⁵.

Bestalde, elkarkari iragangaitzek murriztapen sintaktiko bat dute. Murriztapen sintaktiko hau azaltzeko, aurreko atalean (§ 2.1.) elkarkari perifrastikoetarako egin-dako banaketa gogoan hartzea komeni da, hots, elkarkari zuzenen (10) eta zeharkako elkarkarien (11) artekoa. Izan ere, bereizketa hau elkarkari iragangaitzetarako ere baliagarria da.

- (10) a. Mirenek eta Anek elkar ikusi dute.
b. Miren eta Ane ikusi dira.
- (11) a. Mirenek eta Anek elkarri oparia eman diote.
b. Miren eta Ane oparia eman dira.

(10a) elkarkari zuzen perifrastikoa da, *elkar* anafora osagarri zuzenaren gunean baitauka, absolutiboz markatuta. Horren aldean, (11a) zeharkako elkarkari perifrastikoa da, anafora elkarkaria datiboz markatutako zehar osagarria baita. Orobat, (10a) eta (11a) adibideen kideko diren elkarkari iragangaitzak, hots, (10b) eta (11b), *elkarkari iragangaitz zuzena* eta *zeharkako elkarkari iragangaitza* dira hurrenez hurren.

Behin elkarkari zuzenen eta zeharkakoen arteko bereizketa gogoratuta, literaturan elkarkari iragangaitzei dagokienez aipatu den bigarren murriztapena errazago uler dezakegu. Esan bezala, murriztapen hori sintaktikoa da. Horren berri Albizuk (2001, 79. or.) eta Etxeparek (2003, 381. or.) dakarte.

Albizuren (2001) eta Etxepareren (2003) arabera, elkarkari iragangaitza zilegi izango da baldin eta bere kideko egitura perifrastiko iragankorrean anafora elkarkaria absolutiboz markatzen bada. Albizuren (2001) eta Etxepareren (2003) usteari jarraituz gero, euskaraz (10a) perpausaren kideko iragangaitzak bakarrik dira gramatikalak, (10b) modukoak. Beraz, egile hauen esanetan, elkarkari iragangaitz zuzenak soilik dira gramatikalak. Dena den, aurrerago erakutsiko dudana bezala, hiztun batzuen ekoizpenetan elkarkari iragangaitz zuzenak ez ezik zeharkako elkarkari iragangaitzak ere entzun daitezke, (11b) bezalakoak alegia.

Hain zuzen, hein handi batean Albizuk (2001) eta Etxeparek (2003) diotenarekin bat egiten dute hiztunen ekoizpenek: elkarkari iragangaitz zuzenak dira gehien entzuten eta irakurtzen diren elkarkari iragangaitzak. Nik bildutako datutegian¹⁶, *ikusi*

15 Adibideen itzulpenak nireak dira, beste ezer adierazi ezean.

16 Lekukotasun bakoitzaren ondoan inizialak eta data adierazi dut, lekukotasuna ahoz entzuna denean. Sare sozialetan bildu dudanean, erabiltzaile izena eta sare soziala adierazi dut. Gainerakoetan, lekukotasuna agertu den liburu, aldizkari, abesti edo telebista saioa aipatu dut. Telebista saioen eta aldizkarien kasuan, hiztunaren edo idazlearen inizialak eta data ere adierazi ditut. Horrez gain, amaieran zerrendatu ditut liburu-tako adibideen aipamenak.

(12) aditzarekin sortuak dira nagusi eta era askotakoak aurki daitezke: baiezkoan zein ezezkoan; batez ere lehenengo pertsona pluralean baina baita hirugarren pertsona pluralean ere; orainaldian, lehenaldian, geroaldian, baldintzan...

- (12) a. Ez gea 'ikusten', baño zure ahotsa oso gertu sentitzet. (Sarrionandia, 2015, 111. or. O. A. inisialetako norbaitek adierazitakoa).
- b. Bertan ikusiko gara. (I. S., *Ahoz aho*, EITB, 2019/11/19)
- c. Atzo ikusi ziren. (I. H., 2021/09/20)
- d. Baina irrifar bat ez da sekula faltako / Ikusten garenien / Danok batzen garenien. (Gatibu, *Musikak salbatuko gaitu* diskoa, «Bixotzetik» abestia)
- e. Ia ikusten bagaran. (A. A., 2021/03/01)

Dena dela, *aurkitu* (13), *topatu* (14), *besarkatu* (15), *ezagutu* (16), *ulertu* (17) eta *begiratu* (18) aditzekin sortutakoak ere aurki daitezke:

- (13) a. Kanta hau «Bilatu gabe aurkitutakoak» deitzen da, maitasun istorio honetako protagonistak bilatu gabe aurkitu zirelako. (M. A., 2021/03/04)
- b. Adore pixka bat bildu dudanean erretrobisorean bilatu dut bestearen begirada [...] Ispiluan aurkitu garen arren, dagoeneko ni ez naiz begiratzen zuena eta berak nigan ez du ikusten lehenago ikusten zuena. (Rodriguez, 2021, 127. or.)
- c. Bila ibili gabe aurkitu ziren. (Twitterreko mikroipuina, *Egunean behin* jolasan)
- (14) a. Topatuko gara bidetik. (anonimoa, 2021/02/26)
- b. Kalean topatu gara kasualidadez nire laguna eta ni lehenago egunean. (M. R., 2021/02/27)
- (15) a. Elkarrekin otoitz egin dute bederatziek, elkarri bakea eskaini, besarkatu dira gutiziatuz kontu minbera hori lehen bai lehen akaba dadin. (X. M., *Herria*, 2001/01/18)
- b. Jai giroa izan da Erriberriko Plazoletan, [...] seme-alabak D ereduak matrikulatzeko hautua egin duten familiak besarkatu dira, urtero legez. (M. T., *Argia* 2018/04/16)
- c. Besarkatu egin dira. (Rodriguez, 2021, 157. or.)
- d. Besarkatu gaitzen! (@izaninurri, Instagram)
- (16) Txikitatik ezagutzen gara. (I. H., 2021/09/21)
- (17) Begiratu ginen Gorka eta ni. (A. E., 2021/10/20)
- (18) Gu ulertzen gara. (A. E., *Zurekin bat*, EITB, 2022/01/11)

Hortaz, elkarkari iragangaitz zuzenak soilik dira gramatikalak Albizuren (2001) eta Etxepareren (2003) aburuz -(13)-tik (18)-ra bitarteko lekukotasunak bezalakoak, alegia-.

Egile horiek deskribatutako murriztapena aintzat harturik, elkarkari iragangaitzak ez dira gramatikalak kideko perifrastikoan anafora absolutiboa ez den beste kasu marka edo postposizio batez markatzea eskatzen duten aditzekin. Hots, egile horiek deskribatutakoaren arabera, ez dira gramatikalak elkarkari zuzenak ez diren elkarkari iragangaitzak. Horregatik, ezinezkotzat jotzen dituzte: i) aditzaren argumentutzat Postposizio Sintagma (PS) bat duten elkarkari iragangaitzak (19b) eta ii) zeharkako elkarkari iragangaitzak (20b). Aldiz, perpaus berak anaforarekin zilegi dira –(19a) eta (20a)–.

- (19) a. Mirenek eta Anek elkarrengan sinesten dute.
b. *Miren eta Ane sinesten dira.

- (20) a. Mirenek eta Anek elkarri oparia eman diote.
b. *Miren eta Ane oparia eman dira.

Lehenengoekin hasita, (19a)-n subjektua ergatiboz markatzen da –*Mirenek eta Anek*–. Anaforak, aldiz, postposizio bat –kasu honetan *-engan* inesibo biziduna– hartzen du. (19b)-ko egitura iragangaitzean, ordea, subjektuak absolutibo kasua eta komunztadura izan behar du ezinbestean. Horrez gain, ez dago postposizioa hartuko duen anaforarik, eta beraz, postposizioaren esanahia galtzen da. Hala, honelako egiturak ez-gramatikalak dira.

Bigarrenekin jarraituz, (20a) bezalako perpaus ditransitiboetan hiru argumentu daude: lehenik, ergatiboz markatutako subjektua –*Mirenek eta Anek* DSa–; bigarrenez, absolutiboz markatutako osagarri zuzena –*oparia*–; eta, azkenik, datiboz markatutako zehar osagarria –*elkarri* anafora elkarkaria–. Beraz, (20a) zeharkako elkarkari perifrastikoa da. Aldiz, (20a)-ren kideko iragangaitzari erreparatuz gero (20b), datiboz markatutako anafora –hots, zehar osagarria– ez da ageri. Bestalde, *Miren eta Ane* DS absolutiboz markatzen da. Ondorioz, argumentu bi gelditzen dira absolutiboz markaturik: subjektua eta osagarri zuzena. Aditz laguntzaileak, aldiz, ezin du bi argumentu absolutiboekiko komunztadura egin. Gainera, ez dirudi (20b)-ko zeharkako elkarkari iragangaitza gramatikala denik. Hain zuzen ere, ez-gramatikala da hiztun askorentzat; ez ordea guztientzat, geroago erakutsiko dudanez.

Zeharkako elkarkari iragangaitzen kasuan (20b), ez-gramatikaltasunaren arrazoia aurkitzen saiatzen da Albizu (2001, 81. or.). Berak dioenarekin bat eginez, esango nuke ez-gramatikaltasun horren arrazoia aditz laguntzaile iragangaitzek morfologikoki absolutibo komunztadura bat baino gehiago adierazteko ezintasuna dela. Izan ere, *izan* aditz laguntzaile iragangaitzak absolutibo komunztadura argumentu bakarrekin egin dezake; ez, ordea, bi argumenturekin. Ondorioz, aditz inflexioak ez du komunztadurarik egiten gaia rola duen *oparia* DSrekin. Nire aburuz, gaia rola duen argumentuak komunztadurarik ez izateak ez-gramatikaltasunarekin harreman zuzena du.

Hala ere, noizean behin zeharkako elkarkari iragangaitzen adibideak entzun daitezke, aurretik esandakoak esanda espero izatekoak ez direnak, esaterako:

- (21) a. Dena kontatzen diogu elkarri.
 b. Dena kontatzen gara. (J. I., 2022/04/05)
- (22) a. Batzuetan elkarri idazten diogu.
 b. Batzuetan idazten gara. (I. H., 2021/09/20)

Adibide hauek guztiak zeharkako elkarkariak dira: (21a) eta (22a) perifrastikoak dira eta datiboz markatutako anafora elkarkaria dute; (21b) eta (22b), aldiz, iragangaitzak. Aldaera iragangaitzetan, (21b) eta (22b)-n ikus daitekeen bezala, aditzak egile rola duen argumentuarekiko komunztadura absolutiboa soilik du. Gainera, ez dago datiboz markatutako anafora elkarkaririk, ezta berarekiko datibo komunztadurarik ere. Azkenik, (21b) adibidean, aditzak ez dauka gaia rola duen argumentuarekin –*dena* DSa– komunztadurarik, arestian aipatutako ezintasunagatik: *izan* laguntzaile iragangaitzak absolutibo komunztadura bakarra izan dezake¹⁷. Gaiarekiko komunztadurarik izan ez arren, badirudi hiztun gutxi batzuek halakoak ekoizten dituztela (Albizu, 2001, 80. or.).

2. taulan aurki daitezke orain arte aipatutako euskarazko elkarkari motak.

2. taula. Euskarazko elkarkariak eratzekeko estrategiak

Elkarkariak		Iragankorrak	Iragangaitzak
Elkarkari perifrastikoak, anaforadunak		Zuzena: Mirenek eta Anek elkar ikusi dute.	Miren eta Ane elkarrekin bizi dira.
		Zeharkakoa: Mirenek eta Anek elkarri oparia eman diote.	
Anafora gabeko elkarkariak	Lexikoak		Miren eta Ane elkartu dira.
	Sintaktikoak		Zuzena: Miren eta Ane ikusi dira.
			Zeharkakoa: Miren eta Ane oparia eman dira.

Azkenik, hizkera batzuetan aurki daitekeen egitura elkarkari bat aipatuko dut¹⁸, *elkarkari mistoa* izendatu dudana (egitura hauetaz, ikus Bilbao, 2022). Elkarkari mistoak elkarkari perifrastikoen eta iragangaitzen tarteko egiturak direla esan daiteke. Batetik, elkarkari perifrastikoek bezala, anafora elkarkaria agerian dute; bestalde, elkarkari iragangaitzek bezala, absolutiboz markatutako subjektua eta *izan* aditz laguntzaile iragangaitza dute, komunztadura absolutiboa duena.

17 Dena den, *izan* aditz laguntzaileak ez du inolako murriztapen morfologikorik bi komunztadura agertzeko, betiere bi kasu desberdin direnean, absolutibo-datibo saileko aditzetan ikus dezakegunez (Albizu, 2001, 80. or.; Etxepare & Uribe-Etxebarria, 2012, 313. or.).

18 Egitura mota hau mendebaldeko hizkeretakoa dela aipatzen du Artiagoitiak (2003, 618. or.). Hala ere, fenomenoaren hedadura dialektala gehiago aztertu beharko litzatekeela uste dut, bildutako lekukotasun guztiak ez baitira halaberrez mendebaldeko hiztunenak.

(23) Miren eta Ane elkar ikusi dira.

(24) Miren eta Ane elkarri oparia eman dira.

Anafora elkarkariak perpausean duen funtzioaren arabera, elkarkari mistoak zuzenak edo zeharkakoak izan daitezke, aurretik deskribatu ditudan elkarkari iragangaitzak bezalaxe. Elkarkari misto zuzenetan anafora osagarri zuzena da eta absolutiboz markatuta dago (23); zeharkakoetan, aldiz, anafora zehar osagarria da eta datibo marka hartzen du (24)¹⁹. Aztertzeke geratzen den auzi interesgarria da ea elkarkari mistoak elkarkari perifrastikoen edo iragangaitzen artean sailkatu beharko liratekeen.

3. ELKARKARI LEXIKOAK VS ELKARKARI SINTAKTIKOAK

Orain arte elkarkari iragangaitzez aritu gara, egitura horietan bereizketarik egin gabe. Alabaina, Silonik (2012) munduko hizkuntzetako elkarkari iragangaitzak bi motatan bereiz daitezkeela erakutsi du: elkarkari lexikoak eta elkarkari sintaktikoak. Hizkuntzen arteko banaketa hori azaltzeko, *Hiztegiaren edo Sintaxiaren Parametroa* (ing. *Lex(icon)-Syn(tax) parameter*) erabili du: hizkuntza batzuetan elkarkariak lexikoan sortzen dira, hala nola hebreeraz, hungarieraz eta errusieraz; beste batzuetan, berriz, syntaxian eratzen dira, hizkuntza erromantzeetan esaterako.

Silonik (2012) honako ezaugarri hauek dakartza elkarkari lexikoak eta elkarkari sintaktikoak bereizteko: i) elkarkari lexikoak berez elkarkariak diren aditzekin sortzen dira, sintaktikoak ez bezala; ii) elkarkaritze sintaktikoa prozesu emankorra da; iii) perpauseko argumentu datiboa agerian ez badago, elkarkari lexikoek ez dute akusatiboa agertzea onartzen, bai ordea sintaktikoek; iv) *Ezohiko Kasu Markapena* (ing. *Exceptional Case Marking*) duten aditzekin posible dira elkarkari sintaktikoak, lexikoak ez bezala; v) elkarkari sintaktikoak osatzen dituzten aditzek kideko iragankor bat daukate, lexikoek ez ezinbestean; vi) elkarkari lexikoek *lokuzioak* (ing. *idioms*) direlakoak sortu ditzakete eta *aldaketa semantikoa* (ing. *semantic drift*) jasan dezakete, sintaktikoek, ostera, ez; vii) aditz-izenak buru dituzten perpausak ez dira elkarkari sintaktikoekin bateragarri, elkarkari lexikoekin baino, eta viii) elkarkari lexikoek soilik sor ditzakete *elkarkari etenak* (ing. *discontinuous reciprocals*) (Dimi-triadis, 2004).

19 Mitxelena *Orotariko euskal hiztegiko* (1987-2005) *elkar* hitzaren sarreran beste hainbat adibide dakartza, baita elkarkari mistoei buruzko gogoeta diakroniko bat ere. Egile hark zioenez, Larramendiren osteko Hegoaldeko idazleengan *elkar* anafora kasu markarik gabe erabiltzeko ohitura zabaldu zen, ihartze bat balitz bezala. Adibidez, datibo gabe: *biak elkar eraso zioten* (Larramendi, 1745). Anaforaren erabilerara hori adberbio baten erabilerara hurbiltzen denez, testu batzuetan komunztadura datiboa ere galdu zuen, eta laguntzaile iragangaitza erabiltzen hasi zen XIX. mendearen bigarren erdialdetik aurrera.

Atal honetan, euskarazko elkarkari iragangaitzak Siloniren (2012) proposamenaren arabera aztertuko ditut, mota batekoak edo bestekoak diren zehazteko²⁰. Horretarako, elkarkari lexikoak eta elkarkari sintaktikoak banatzen dituzten ezaugarriak arakatuko ditut, bai aditzei dagokienez bai jokabide morfosintaktikoari dagokionez. Alabaina, hori baino lehen Siloniren (2012) azalpen formala aurkeztuko dut, Bilbao (2022) lanean euskarara ekarritakoa.

3.1. Azalpen formala

Atal honetan, euskarazko elkarkari iragangaitzak sortzeko prozesua nola gertatzen den azalduko dut, Bilbao (2022) lanean proposatutakoaren ildotik. Elkarkari iragangaitzek –bai lexikoek, bai sintaktikoek– argumentu bakarra dute. Argumentu horrek bi rol tematiko jasotzen dituelako interpretatzen dira elkarkari iragangaitzak esanahi elkarkariarekin.

Hori kontuan izanik, elkarkari iragangaitzek arazo teoriko interesgarri bat dakar-te, Ortiz de Urbinak (1986, 248.-253. or.) aspaldi arakatu zuena: argumentu bakarrak bi rol tematiko jasotzen baditu, *Theta Irizpidea* (Chomsky, 1981) urratzen da. Izan ere, Theta Irizpidearen arabera, argumentu bakoitzak rol bat eta bakarra jaso dezake. Elkarkari iragankorretan, berriz, bi argumentu daude –subjektua eta osagarri gunean dagoen *elkar* anafora– eta Theta Irizpidea ez da urratzen. Silonik (2012) auzi teoriko honentzat azalpen bat aurkitu du elkarkariak lexikoan sortzen dituzten hizkuntzetarako, eta beste bat elkarkariak syntaxian sortzen dituztenetarako.

Elkarkari lexikoak sortzen dituzten aditzei *predikatu aleliko* (ing. *allelic predicates*) esaten zaie (Haspelmath, 2007, 2104. or.)²¹. Predikatu horiek berez adierazten dute egoera simetriko bat, «euren kabuz, inolako egitura gramatikal (morfolo-giko edo sintaktiko) berezitan agertu gabe» (Haspelmath, 2007, 2104. or.)²². Hau da, predikatu alelikoek lexikoki esanahi elkarkaria dute. Halakoak dira, esate baterako, euskarazko *ezkondu* edo *elkartu* aditzak.

20 Ikerketa galdera hau Artiagoitiak (2018, 334. or.) aipatzen du: «zehaztu gabe geratzen da ea iragangaitze estrategia lexikoa edo sintaktikoa den» (itzulpena nirea da). Bere ustez, euskarazko elkarkari eta bihurkari iragangaitzak sortzeko mekanismoa alderdi batzuei begira lexikoa izan daitekeen arren, beste batzuei erreparatuz sintaktikoa izan daiteke (Artiagoitia, 2018, 6. oin-oharra). Reinhartek eta Silonik (2005) hainbat hizkuntzatarako bihurkariak aztertu dituzte, eta hauen lanean oinarrituta, Etxeparek eta Uribe-Etxeberriak (2012) euskarazko bihurkari iragangaitzak lexikoan sortzen direla defendatzen dute. Silonik (2012, 304. or.) aurreikusten duen bezala, parametroaren balioa forma morfolo-giko bera duten mekanismoetarako ezartzen bada, euskarazko bihurkari eta elkarkari iragangaitzen azterketa bateratua beharko litzateke, mekanismoa oro har zein motatakoa den zehazteko.

21 Silonik (2012, 268. or.) *symmetric verbs* deitura darabil kontzeptu hau izendatzeko. Haspelmathen (2007, 2104. or.) arabera, izendapen hau arazotsua da, elkarkari lexikoez gainerako egitura elkarkariak ere egoera simetrikoak adierazten baitituzte.

22 Itzulpena nirea da.

Lexikoki esanahi elkarkaria dutenez, predikatu alelikoen sarrera lexikoan zehaztuta egon behar du mota honetako aditzen argumentuak bi rol tematiko jasoko dituela. Alabaina, ez da lexikoan ezartzen predikatu baten eta bere argumentuen arteko harremana, ez bada syntaxian: aditz batek ezin die bere argumentuei rolik ezarri lexikoan, eratorpen sintaktikoan baino. Horregatik, lexikoan zehaztu ahal izateko argumentu berak bi rol tematiko jasoko dituela eratorpen sintaktikoaren ostean, Reinhartek eta Silonik (2005, 400. or.) rol konplexu bat proposatzen dute, bi rol tematikoz osatua. Rol tematiko konplexua sortzeko prozesuari *paketatzea* (ing. *bundling*) deritzo.

Elkarkari lexikoak sortzeko prozesua predikatu iragankor batetik abiatzen da, hau da, bi argumentu eta bi rol tematiko dituen aditz batetik. Predikatu iragankor horrek kasu ergatiboa ezartzeko gaitasuna galtzen du lexikoan. Ondorioz, predikatu iragankorraren kideko sarrera berri bat sortuko litzateke, argumentu bakarrekoa, hots, iragangaitza. Murrizten den kasua ergatiboa denez –hau da, kanpo argumentuak hartzen duena–, predikatuak gordetzen duen argumentu bakarra barne argumentua da. Beraz, predikatu iragangaitzak perpaus inakusatiboak sortzen ditu.

Bestalde, ergatibo kasua murriztean, predikatu iragankorraren bi rol tematikoak rol konplexu batean biltzen dira predikatu iragangaitzaren argumentu egituran, paketatze bidez. Ondoren, eratorpen sintaktikoan, predikatu iragangaitzak barne argumentuari ezartzen dio rol tematiko konplexua. Predikatu iragangaitz hori da, hain zuzen ere, elkarkari lexikoak sortzen dituen predikatu alelikoa. Hala, predikatu alelikoak rol konplexu bakarra ezartzen du, baina bi rol tematikoz osatua. Horregatik, predikatu alelikoak berezko esanahi elkarkaria du eta elkarkari lexikoak sortzen ditu. Izan ere, lexikoan bertan zehazten da bere argumentu bakarrak bi rol tematikoz osatutako rol konplexu bat jasoko duela.

Adibidez, *ezkondu* aditzak adiera iragankorra izan dezake, elkarkaria ez dena, *Herriko apaizak Miren ezkondu du* perpausean bezala. Kasu honetan, egile rola du *herriko apaizak* subjektuak, eta gaia rola *Miren* osagarriak. Aldiz, *ezkondu* aditz iragangaitza da *Miren eta Ane ezkondu dira* perpausean eta esanahi elkarkaria du, predikatu alelikoa baita. Perpaus horretako argumentu bakarrak, *Miren eta Ane* DSak, absolutibo kasu eta komunztadura du, aditz iragankorrek ergatibo kasua ezartzeko gaitasuna galtzearen ondorioz. Hala, *ezkondu* predikatu alelikoak egile-gai rol konplexua du, bere argumentu bakarrari esleitzen diona, eta *Miren eta Ane ezkondu dira* perpausak esanahi elkarkaria hartzen du.

Elkarkari sintaktikoak, berriz, syntaxian sortzen dira (Siloni, 2012, 284.-285. or.). Zehazki, elkarkari sintaktikoak egitura *iragangaiztuak* (ing. *detransitivized*) dira. Hau da, eratorpen sintaktikoan iragangaiztu diren egiturak dira, *Miren eta Ane ikusi dira* bezalakoak. Egitura hauek predikatu iragankor bat dute oinarrian, hala nola *ikusi* aditza aurreko perpausean. Predikatu iragankorra izanik, *ikusi* predikatuak bi rol tematiko ditu bere argumentu egituran, esperimintatzaile eta gai rolak, alegia.

Alabaina, *Miren eta Ane ikusi dira* bezalako elkarkari sintaktikoetan argumentu bakarra dago agerian, *Miren eta Ane* DS kasu honetan. Gainera, egitura iragangaitzen

ezaugarri morfosintaktikoak ditu perpausak: argumentu bakarra du agerian, absolutibo kasuaz markatua eta *izan* aditz laguntzaile iragangaitzarekin absolutibo komunztadura egiten duena. Horregatik, elkarkari sintaktikoetan egitura iragangaitz bihurtu dela esan daiteke; hots, iragangaiztu dela.

Iragangaizte prozesua eratorpen sintaktikoan gertatzen da. Hori dela eta, lexikoan predikatu iragankorrek ez du aldaketarik jasaten eta bere bi rol tematikoak gordetzen ditu. Ondoren, eratorpen sintaktikoan, predikatu iragankorraren ergatibo kasua murrizten da, eta ondorioz, argumentu bat gutxitzen da, egitura iragangaiztuz. Elkarkari lexikoetan bezalaxe, ergatibo kasua kanpo argumentuak hartzen duen kasua denez, kanpo argumentua da gutxitzen den argumentua; barne argumentua, aldiz, gordetzen dena. Hortaz, elkarkari sintaktikoak ere egitura inakusatiboak dira, barne argumentua baita perpaus iragangaiztean gordetzen de argumentu bakarra.

Horren ostean, Silonik (2012) proposatzen du predikatu iragankorraren bi rol tematikoak *parasitikoki* (ing. *parasitic assignment*) esleitzen direla; euskararen kasuan, barne argumentuari esleitzen zaizkio (Bilbao, 2022). Horrela, perpausak esanahi elkarkaria hartzen du. Gero, barne argumentua Denbora Sintagmaren (DenbS) espezifikatzaile gunera mugituko litzateke, Islapen Hatsarrea bete ahal izateko, perpaus inakusatiboetan gertatzen den bezala.

Beraz, euskarazko elkarkari iragangaitzetan ergatibo kasua, hots, kapo argumentuari dagokion kasua da murrizten dena. Izan ere, euskarazko elkarkari iragangaitzen morfologiak eta aditz laguntzailearen hautaketak kasu ergatiboa murriztu eta absolutiboa gordetzen dela pentsatzera garamatzate: alde batetik, bai kasu bai komunztadura absolutiboa dute; beste alde batetik, aditz laguntzaile iragangaitza ageri da, hots, *izan*, inakusatiboekin hautatzen dena, inergatiboek oro har hautatzen duten **edun* iragankorraren orde. Ondorioz, elkarkari iragangaitzen morfologian oinarrituz behintzat, perpaus hauek inakusatiboak direla eta agerian dagoen DS barne argumentua dela onartuko dut lan honetan.

3.2. Aditzak

3.2.1. Simetrikotasuna

Egitura elkarkari guztiek, izan lexikoak zein sintaktikoak, egoera simetriko bat adierazten dute: «A mutual situation can be defined as a situation with two or more participants (A, B, ...) in which for at least two of the participants A and B, the relation between A and B is the same as the relation between B and A» (Haspelmath, 2007, 2087. or.)²³.

23 «Elkarrekiko egoera bat bi parte-hartzaile edo gehiago (A, B, ...) dituen egoera bat bezala definitu daiteke, zeinetan gutxienez A eta B bi parte-hartzaileentzat A eta B arteko harremana B eta A arteko harremana bezalakoa den» (itzulpena nirea da).

Alabaina, elkarrekiko harremana ez da guztiz bera bi motatako egituretan: elkarkari lexikoak predikatu alelikoek sortzen dituzte (25), elkarkari sintaktikoetako aditzak ez bezala (26). Gorago aipatu bezala, predikatu alelikoek berez adierazten dute egoera simetriko bat²⁴. Euskaraz predikatu alelikoak dira, adibidez, *ezkondu*, *musukatu*, *dibortziatu*, *adiskidetu* edo *elkartu* (25).

(25) Miren eta Ane ezkondu/musukatu/dibortziatu/adiskidetu/elkartu dira.

(26) Miren eta Ane ikusi/ezagutu/maite/agurtu dira.

Aldiz, elkarkari sintaktikoetako aditzek (26) adierazten duten egoera ez da berez simetrikoa; simetrikotasuna hainbat ebenturen gehiketaz adierazten da. Izan ere, elkarkari sintaktikoetan ebentua hainbat azpi-ebentutan dekonposa daiteke²⁵. Adibidez, (26)-ko ebentuek pluralak dira, hainbat ebenturen bidez adierazi baitaitezke. (26)-ko perpausa bi azpi-ebentutan banatzea posible da eta azpi-ebentu horietako bakoitzean, subjektuko parte hartzaile bakoitzak rol tematiko bat izango du: *Mirenek Ane ikusi du* (Miren esperimentatzailea eta Ane gaia) eta *Anek Miren ikusi du* (Ane esperimentatzailea eta Miren gaia).

Elkarkari sintaktikoen aldean, elkarkari lexikoetako predikatu alelikoek *ebentu atomiko* (ing. *atomic event*) (Siloni, 2012) bat adierazten dute. Ondorioz, adierazten duten *ebentua singularra* (ing. *singular event*²⁶) (Siloni, 2012) da, ezin baita hainbat azpi-ebentutan dekonposatu (Haspelmath, 2007, 2107. or.; Siloni, 2012, 262. or.). Horregatik, (25) ezin da parafraseatu esanez *Mirenek Ane ezkondu du* eta *Anek Miren ezkondu du*, ebentua ezin delako azpi-ebentutan banatu. Kasu honetan, ezkontza (dibortzio, elkartze...)²⁷ bakarra egon dela adierazten du (25)-eko perpausak, ebentu bakarra beraz.

Simetrikotasunean dituzten desberdintasunen ondorioz, Silonik (2012, 266. or.) erakutsi du *bost aldiz bezalako zenbatze adberbio* (ing. *counting adverbial*²⁸) (Siloni, 2012) bat erabiltzean, elkarkari lexikoek eta elkarkari sintaktikoek ez dituztela irakurketa aukera berberak.

24 Elkarkari lexikoak sortzen dituzten aditz simetrikoen antzera, bihurkarietan ere *berezko bihurkari* (ing. *inherent reflexive verbs*) deritzen aditzak daude, anaforaren beharrik gabe bihurkaritasuna adierazten dutenak, hala nola *jantzi* edo *garbitu* (Etxepare, 2003, 383. or.).

25 Lan honetan ez dut jarraituko teoria batzuetan, hala nola Ramchand (2008) lanean, jarraitzen den azpi-ebentuen dekonposizioaren ideia. Aldiz, perpaus batean adierazten den ebentua osatzen duten ebentuek izendatzeko erabili da azpi-ebentua terminoa. Esate baterako, *Guk elkar ikusi dugu* perpaus batean bi *ikuste* ekintza gertatu dira. Hortaz, perpaus horretan bi azpi-ebentu bereiz ditzakegula esango dugu: batetik, *Nik zu ikusi zaitut*; bestetik, *Zuk ni ikusi nauzu*. Bi azpi-ebentu horiek osatzen dute *Guk elkar ikusi dugu* perpaus batean adierazten den ebentua.

26 Haspelmath (2007, 2107. or.) *uniplex mutual event* deritze.

27 Ebaluatzaileetako batek ohartarazi nauenez, *musukatu* aditzak onartzen du azpi-ebentutan dekonposatzea: *Mirenek Ane musukatu du* eta *Anek Miren musukatu du*.

28 Haspelmath (2007, 2107. or.) *multiplicative adverbial* deritze.

- (27) a. Miren eta Ane bost aldiz musukatu dira. (bost musukatze / *hamar musukatze)
 b. Miren eta Ane bost aldiz ikusi dira. (bost ikustaldi / hamar ikustaldi)

Artiagoitiak (2018, 6. oin-oharra) adierazten duen bezala, (27a)-n bost musukatze bakarrik egon direla uler daiteke, hots, Siloni (2012, 266. or.) *irakurketa kolektiboa* (ing. *collective reading*) deritzona da irakurketa aukera bakarra. Jokabide hau predikatu alelikoek dute; ezin direnez azpi-ebentutan dekonposatu, ebentua atomikoak adierazten baitituzte, ebentuko parte hartzaile biek aldi berean parte hartzen dute ebentuan, kolektiboki, eta ebentua kolektibo hori bost aldiz errepikatzen da.

Elkarkari sintaktikoetan (27b), ostera, irakurketa kolektiboaz gain *irakurketa banatzailea* (ing. *distributive reading*) (Siloni, 2012, 266. or.) ere posible da, azpi-ebentutan banatzeko aukerari esker. Adibidez, (27b)-n hamar ikustaldi egon direla uler daiteke: bost aldiz Mirenek Ane ikusi du eta beste bost aldiz alderantziz. Irakurketa banatzailearen beste aukera da bost ikustaldi soilik egon izana, batzuetan Miren eta beste batzuetan Ane izan direlarik pertzepzioaren esperimintatzaileak. Izan ere, irakurketa banatzaileetan, bost ikustaldiak ebentuko parte hartzaileen artean bana daitezke, ebentua hainbat azpi-ebentuk osatzen dutelako.

3.2.2. Emankortasuna

Elkarkari lexikoak sortzen dituzten aditzek multzo itxia osatu ohi dute (Siloni, 2012, 277.-278. or.). Gainera, semantikoki eremu mugatua hartzen dute elkarkari lexikotako predikatuek; Haspelmathek (2007, 2090. or.) dioenez, oro har gizakion arteko elkarrekintzekin, erlazio espazialekin eta identitatearekin lotutako predikatuak dira. Beste hizkuntza batzuetan bezala, euskaraz ere predikatu alelikoek multzo itxia osatzen dutela dirudi. Honakoak bildu ditut euskaraz, Haspelmathen (2007, 2104. or.) banaketari jarraituz:

- (28) a. Norgehiagokarekin lotutako aditzak: *borrokatu, liskartu, haserretu, adiskidetu*.
 b. Arreta elkarbanatuko aditzak: *komunikatu, besarkatu, batzartu*.
 c. Konexio aditzak: *nahastu/nahasi, konbinatu, batu, elkartu, juntatu, ezkondu, bildu, geratu / gelditu*²⁹.
 d. Banatze aditzak: *banatu, bereizi, dibortziatu*.

Elkarkari sintaktikoak sortzen dituen prozesu sintaktikoa, berriz, emankorra izan ohi da eta askotariko aditzak onartzen ditu (Siloni, 2012)³⁰. Etxeparek (2003, 384.-385. or.) dioenez, elkarkari iragangaitzak onartzen ez dituzten aditzak aldaera iragangaitza *inkoatiboa* (Berro et al., 2018) dutenak dira: *erre, puztu, ito, zuritu...* Horrez

29 *Bildu, geratu* eta *gelditu* aldaera ez-estandarretan erabiltzen dira ‘elkartu’ adieran.

30 Berdin gertatzen da bihurkariaren kasuan ere. Berezko bihurkariak adierazten dituzten aditzek multzo itxia osatzen dute; aldiz, gainerako aditzekin osatutako bihurkari iragangaitzak sortzeko prozesua emankorra dela dirudi. Etxeparek (2003, 380.-381. or.) egitura iragangaitzak onartzen zituzten predikatuak mugatu bazituen ere, badirudi hiztunek gero eta predikatu gehiago onartzen dituztela bihurkari iragangaitzetan (Bilbao et al., argitaratzeaz, 6.-7. or.) eta ez litzateke harrigarria izango elkarkarietan ere hala izango balitz.

gain, aditz estatibo batzuek onartzen dutela adierazten du (*maite izan, ezagutu*), ez ordea guztiek: *hobetsi* eta *miretsi* dakartza adibide gisa. Dena dela, mugak muga, euskaraz ere badirudi elkarkaritze sintaktikoa prozesu emankorra dela, lexikoa ez bezala.

3.2.3. Sarrera izoztuak, aldaketa semantikoa eta lokuzioak

Elkarkari lexikoetako eta sintaktikoetako aditzak bereizteko beste ezaugarri bat da hizkuntza horretako lexikoan aditz iragankor bat existitzea, esanahiaren aldetik elkarkari iragangaitzaren kideko dena.

Predikatu alelikoek osatzen dituzten elkarkari lexikoetan, batzuetan kideko aditz iragankorra existitzen da; beste batzuetan, aldiz, ez. Euskaraz, badirudi elkarkari lexikoetako aditz askok kideko iragankorra dutela (29), baina ez guztiek (30):

- (29) a. Mirenek Ane ezkondu/haserretu du³¹.
b. Miren eta Ane ezkondu/haserretu dira.

- (30) a. *Mirenek Ane batzartu/borrokatu du.
b. Miren eta Ane batzartu/borrokatu dira.

Honekin lotuta, predikatu iragankorraren gainean osatzen da elkarkari perifrastikoa. Horregatik, *batzartu* eta *borrokatu* bezalako predikatu alelikoek ez dute *elkar* anaforarekin osatutako elkarkari perifrastikorik onartzen:

- (31) *Mirenek eta Anek elkar batzartu/borrokatu dute.

Goiago (§ 3.1.) azaldu bezala, elkarkari lexikoak sortzen dituzten predikatu alelikoak –*ezkondu, haserretu, batzartu, borrokatu...*– aditz iragangaitzak dira. Predikatu horiek lexikoan sortzen dira, kideko aditz iragankor baten kasu murrizketaren ondorioz. Dena den, (30a) adibideak erakusten duen bezala, predikatu aleliko guztiek ez dute halaberrez kideko predikatu iragankor bat izan behar hizkuntza horren lexikoan zerrendatuta.

Kideko aditz iragankorrik ez duten predikatu alelikoen kasuan, Silonik (2012, 294. or.) proposatzen du lexikoan badutela kideko predikatu iragankor bat, baina bere sarrera lexikoa *izoztuta* legoke. *Sarrera izoztuak* (ing. *frozen input*) dituzten predikatu iragankorrak ez daude eratorpen sintaktikoan erabiltzeko eskuragarri, bai ordea lexikoan. Horrela, predikatu iragankor horiek kasu murrizketa eta rolen paketatzea jasan dezakete, baita lexikoan kideko predikatu aleliko iragangaitza sortu ere, (30b) modukoa. Aldiz, ezin dira predikatu iragankor horiekin egitura sintaktikoak eraiki, haien sarrera lexikoak izoztuta baitaude. Horregatik, sarrera izoztuak dituzten predikatuek ezin dute (30a) bezalako egitura iragankor bat sortu.

31 *Haserretu* aditza inkoatiboa da (Bilbao et al., argitaratzeaz). Beraz, kideko iragankorra, hots, (29a), egitura arazlea da.

Aldiz, elkarkari sintaktikoak egitura iragangaiztuak direla esan dut lehenago (ikus 3.1. atala). Elkarkari sintaktikoek aditz iragankor bat dute beti euren oinarrian, hizkuntzaren hiztegiaren zerrendatua dagoena, eta hortaz, syntaxian erabilgarri dagoena. Horregatik, (32b)-ko elkarkari sintaktikoan ageri den *ikusi* aditzak badu esanahi aldetik kidekoa den aditz iragankor bat, (32a) bezalako egitura iragankorrek sor ditzakeena.

- (32) a. Mirenek Ane ikusi du.
b. Miren eta Ane ikusi dira.

Bestalde, Siloniren (2012, 294. or.) arabera, egitura iragangaitzak perifrastikoak ez bezalako esanahia hartzea elkarkari lexikoetan soilik gertatzen da. Izan ere, predikatu alelikoak sarrera lexikoak direnez, aldaketa semantikoak jasan ditzakete; bestela, esanahi berria ezingo litzateke hiztegiaren zerrendan gehitu. Esate baterako, *ezkondu* eta *haserretu* predikatu alelikoek egitura perifrastikoa onar dezaketen arren, esanahi aldetik egitura perifrastikoa ez da egitura iragangaitzaren kideko (33).

- (33) a. Mirenek eta Anek elkar ezkondu dute \neq Miren eta Ane ezkondu dira.
b. Mirenek eta Anek elkar haserretu dute³² \neq Miren eta Ane haserretu dira.

- (34) a. Mirenek eta Anek elkar ikusi dute = Miren eta Ane ikusi dira.

Elkarkari sintaktikoetako aditzek, berriz, egitura perifrastikoan zein iragangaitzean esanahi bera hartzen dute (34). Euren jatorrizko esanahia gordetzen dute, aldaera perifrastiko iragankorren esanahi berbera alegia. Izan ere, syntaxian elkarkaritzen direla proposatzen du Silonik (2012, 294. or.), eta beraz, ezin dute lexikoan sarrera berri bat sortu.

Euskarari dagokionez, Silonik (2012) aurreikusitakoa betetzen da. Elkarkari sintaktikoak sortzen dituzten aditzek ez dute aldaketa semantikorik jasaten eta aditz iragankorrek duen esanahia gordetzen du elkarkari iragangaitzak, (34) adibidean erakutsi dudana bezala. Elkarkari lexikoek, berriz, elkarkari perifrastikoan ageri duten esanahia ez den beste esanahi bat har dezakete, (33) adibideetan ikus daitekeenez.

Orobat, *ezkondu* aditzak irudizko erabilera bat du, *Eguno euskararen hiztegiak* (Sarasola, 2008) jasotzen duena (35a). Esanahi honekin, aditzak egitura iragangaitza baino ez du onartzen, kideko aditz iragankorren sarrera izoztuta –eta syntaxian eskuragaitz– dagoen seinale (35b).

- (35) a. Zientzia aise ezkontzen da errealitatearekin.
b. *Mirenek bi asmo ezkondu ditu.

Bestalde, elkarkari lexikoetako aditzek kideko iragankorrek osatzen ez dituzten lokuzioak osa ditzakete. Adibidez, *ezkondu* aditzarekin jarraituz, *Euskal lokuzioak sarean* corpusean (Elosegi et al., c. 2021) aditz honekin osatzen diren lau lokuzioak

32 Perpaus honetan ere *haserretu* aditzak esanahi arazlea du (ikus 31. oin-oharra).

egitura iragangaitzaren adieran soilik ageri dira: *buruz buru ezkondu* (36a), (*inoren andrea ezkondu eta gizonik ez hartu* (36b), *lapiko zaharrez ezkondu* (36c) eta *ohe bat ukan gabe ezkondu* (36d).

- (36) a. Bai, buruz buru ezkondu giñean. (Zamarripa, 1913 apud Eloseggi et al., c. 2021)
 b. Zure andrea ezkondu zan eta eztuen artu gizonik. (Zavala, 1967 apud Eloseggi et al., c. 2021)
 c. Nola ezkontzen dira? elizaz; ala lapiko zarrez? (Urruzuno, apud Eloseggi et al., c. 2021)
 d. Ohe bat izangabe zoaz ezcontzerat: mingarri, denean mahain huts yaterat. (Hiribarren, 1855 apud Eloseggi et al., c. 2021)

Elkarkari sintaktikoak, berriz, aditz iragankorraren gainean eratuta daude. Berau da lexikoan zerrendatuta dagoen aditza eta syntaxian egitura iragangaiztean esanahi elkarkaria hartzen duena. Esanahi elkarkaria duen aditza syntaxian sortzen denez, eta ez lexikoan, ezinezkoa da horretatik abiatuta lokuzio bat sortzea (Siloni, 2012, 295. or.).

Hala da euskaraz ere. *Euskal lokuzioak sarean* corpusean *ikusi* aditza bilatuz gero, hainbat eta hainbat lokuzio ageri dira, baina ez dute esanahi elkarkaririk hartzen. Hauek dira lokuzio horietako batzuk: *gorriak (eta beltzak) ikusi* ‘sufritu’, *ipitzik ez ikusi* ‘batere ez ikusi’, *begi betean ikusi* ‘argi ikusi’... Hauetan guztietan, irudizko adiera hartzen du *ikusi* aditzak lokuzioaren baitan, baina ez du esanahi elkarkaririk hartzen. Hots, *Gorriak eta beltzak ikusi ditut* diogunean, predikatuak ez du elkarrekikotasun harremanik adierazten, *ezkondu* aditzarekin ez bezala.

3.3. Morfosintaxia

3.3.1. Kasua

Atal honetan, aditz ditransitiboen gainean eraikitako egitura elkarkariei erreparatuko diegu. Mota horretako egituretan, argumentu datiboa (37) agerian ez egoteko aukera dago elkarkari lexikodun zein elkarkari sintaktikodun hizkuntzetan (Siloni, 2012, 290. or.):

- (37) a. Juan y María se dicen palabras de amor. (gaztelania)
 ‘Juanek eta Mariak maitasunezko hitzak esaten dizkiote elkarri’
 b. Pierre et Marie se sont chuchoté des mots d’amour. (frantsesa)
 ‘Pierrek eta Mariek maitasunezko hitzak xuxurlatzen dizkiote elkarri’
 c. János és Mari (*hízelgőszavakat) sugdolódtak. (hungariera)
 ‘Jánosek eta Marik (*hitz lausengarriak) xuxurlatu dizkiote elkarri’

Datiboa agerian ez izan arren, elkarkari sintaktikoak dituzten hizkuntzek argumentu akusatiboa agerian agertzeko aukera dute, hala nola gaztelaniak (37a) eta frantsesak (37b). Elkarkari lexikoetan, aldiz, datiboa ezkutuan egonez gero, akusatiboak ere hala egon behar du egitura gramatikala izan dadin, hebreerazko adibideak erakusten duen bezala (37c).

Euskaraz, hasteko, argumentu akusatiboaz baino, argumentu absolutiboaz hitz egin behar dugu, osagarri zuzena kasu horrekin markatzen baita, Siloniren (2012) lagineko hizkuntzak ez bezala, euskara hizkuntza ergatiboa delako (Comrie, 2013; Dixon, 1979). Zehar osagarria, berriz, datiboz markatzen da euskaraz ere.

Euskarazko elkarkari lexikoetan ere, argumentu datiboa ezabatuz gero, absolutiboz markatutako osagarri zuzena agerian egotea ez da posible (38), anafora agerian duen elkarkari perifrastiko baten bidez ez bada:

- (38) a. Miren eta Ane telefonoz (*berria) komunikatu dira.
b. Miren eta Ane (*lepoa) musukatu dira.

- (39) a. Miren eta Ane apunteak pasatu dira.

Dena den, elkarkari sintaktikoetan ere antzekoa gertatzen da euskaraz. 2.2. atalean erakutsi dudana bezala, kanonikoki ez daude onartuta (39) bezalako egiturak, hots, zeharkako elkarkari iragangaitzak. Egitura hauetan, kideko perifrastikoetan ez bezala, ez dago anafora elkarkaririk zehar osagarri gunean. Orduan, absolutiboz markatutako subjektua eta kasu marka bera duen osagarri zuzena agerian geratzen dira.

Perpauk hauek hiztun gehienentzat ez dira gramatikalak, euskaraz elkarkari sintaktikoak edukiz gero esperoko genukeenaren aurka. Alabaina, hiztun gutxi batzuentzat onargarriak dira, eta are gehiago, ekoizti ere ekoizten dira noizbehinka (Albizu, 2001, 79-80. or.; Bilbao et al., argitaratzeaz, 9-10. or.). Horren erakusgarri dira (21b)-n eta (22b)-n bildutako adibideak.

Horrez gain, baliteke jokabide hau euskararen ezaugarri idiosinkratikoen ondoriozkoa izatea, elkarkari motaren ondoriozkoa baino gehiago. Albizuk (2001) ohartarazten duenez, eta berarekin bat nator, euskaraz *izan* aditz laguntzaile iragangaitzak ez du absolutibo komunztadura bi (egilearena eta gaiarena) edukitzeko aukerarik³³. Ondorioz, egile rola duen argumentuak soilik du *izan* aditz laguntzailearekiko komunztadura, eta ez, aldiz, gaia rola duen argumentuak. Nire ustez, gaia rola duen argumentuak aditz laguntzailearekiko komunztadurarik ez erakustea da hiztun askok (39) bezalako perpauk ez onartzearen arrazoia.

Hala, Silonik (2012) adibidetzat dituen hizkuntzak –gaztelania eta frantsesa– ez bezalakoak da euskara bi alderditan. Batetik, hizkuntza hauek nominatibo-akusatiboak direnez, subjektua nominatiboz markatzen da eta osagarria akusatiboz (Comrie, 2013; Dixon, 1979). Bestetik, aditz laguntzaileak subjektu komunztadura baino ez du hizkuntza hauetan. Gainera, egungo gaztelaniak ez du aditz laguntzailearen txandakatzerik, frantsesak ez bezala.

33 Elkarkari lexikoek ere osagarri zuzena agerian egoteko ezintasuna murriztapen berberaren ondorio izan liteke. Edonola ere, elkarkari sintaktikoetan ez bezala, elkarkari lexikoetan ez dut (21b) eta (22b)-koak bezalako kontra-adibiderik aurkitu.

Honen guztiaren ondorioz, bi hizkuntza hauetan ez dago murriztapen morfologikorik nominatiboz markatutako argumentua eta akusatiboz markatutakoa agerian egon daitezten. Izan ere, aditz laguntzaileak kasu bakarrarekin, subjektuarekin, baino ez du komunztadura egiten. Gainera, bi argumentuekiko komunztadura balute ere, subjektuaren eta osagarriaren kasuak desberdinak lirateke. Horregatik, hizkuntza hauetan ez dago arazo morfologikorik, ez dutelako kasu bereko argumentu bi, inflexioan komunztadura egin behar dutenak.

3.3.2. Ezohiko Kasu Markapena

Siloniren (2012, 291. or.) arabera, elkarkariak sintaxian sortzen dituzten hizkuntzetan soilik onartzen dira elkarkari iragangaitzak Ezohiko Kasu Markatzea (Arteatx, 2011) duten aditzekin³⁴.

Ezohiko Kasu Markapena infinitibozko perpaus batzuetako subjektuan gertatzen da hizkuntza batzuetan, hala nola ingelesez (40b) edo gaztelaniaz (41b). Egitura hauetan, infinitibozko perpausako subjektua osagarriari dagokion kasuaz markatzen da, hots, akusatiboaz (Artiagoitia, 2000, 163. or.).

- (40) a. She is a wonderful person.
'Bera pertsona zoragarria da'.
b. I believe her to be a wonderful person.
'Bera pertsona zoragarria izatea uste dut'. (hitzez hitz) (Artiagoitia, 2000, 163. or.)
- (41) a. Ella canta.
'Berak kantatzen du'.
b. Pedro la ve cantar.
'Pedrok bera kantatzen ikusten du'.

Adibide hauetan, *believe* (40b) eta *ve* (41b) aditzek menpeko perpausak hartzen dituzte euren osagarritzat. Mendeko perpaus horietako *to be* (40b) eta *cantar* (41b) aditz infinitiboen subjektuek, hots, *her* eta *la* hurrenez hurren, ezohiko kasu markapena dute. Izan ere, biak ala biak akusatibo kasuaz markatutako izenordainak dira, mendeko perpausaren kanpo argumentu izan arren. Bai ingelesa bai frantsesa hizkuntza nominatibo-akusatiboak izanik, subjektu guztiak nominatiboz markatu ohi dira eta osagarriak, berriz, akusatiboz (Comrie, 2013; Dixon, 1979). Hain zuzen ere, *to be* (40a) eta *cantar* (41a) aditzak infinitibozko menpeko perpausetik kanpo ageri direnean, jokaturik alegia, euren subjektuek nominatiboz markatutako izenordainak hartzen dituzte, *she* eta *ella* hurrenez hurren.

Arteatxek (2007, 32. or.) euskaraz *Oharmen-aditzen Osagarriekin* (ing. *Perception Verb Complement*) antzekoa gertatzen dela antzeman du, osagarri hauek *-ten* morfemadun egitura jokatuabeak direnean:

34 Artiagoitiak (2000, 163. or.) *Kasu Ezartze Berezia* deitura darabil.

- (42) a. Mirenek pianoa jo du.
 b. Jonek [Miren pianoa jotzen] ikusi du.
 c. *Jonek [Mirenek pianoa jotzen] ikusi du.

(42a)-ko subjektua, hots, *Miren*, *-k* kasu ergatiboaz markatuta dago, perpausa iragankorra baita. Alabaina, perpaus bera oharmen-aditz baten osagarri jokatu gabe bihurtuz gero (42b), *Miren* absolutiboz markatuta ageri da, nahiz eta bere egile rola *jo* aditzetik hartu eta honen kanpo argumentua izan. Hori dela eta, honelako egituretako kasu markapena ezohikoa da. Are gehiago, ezinezkoa da menpeko perpausoko subjektua ergatiboz markatzea (42c) (Arteatx, 2011, 57. or.)³⁵.

Elkarkarietara itzuliz, Siloniren (2012, 291.-292. or.) arabera Ezohiko Kasu Markapena ageri duten perpausok esanahi elkarkaria har dezakete elkarkari sintaktikoak sortzen dituzten aditzekin. Aldiz, elkarkari lexikoetako aditz alelikoek Ezohiko Kasu Markapena dutenean ez dute esanahi elkarkaririk.

Euskaraz, (43)-ko adibideak erakusten du *ikusi* oharmen-aditzak, zeinak elkarkariak syntaxian sortzen dituen, esanahi elkarkaria duen perpausa sor dezakeela Ezohiko Kasu Markapena duenean, hots, perpaus jokatu gabe bat osagarritzat hartzen duenean³⁶:

- (43) Miren eta Jon pianoa jotzen ikusi dira.

Miren eta Jon DSA, absolutiboz markatutako subjektua, aldi berean *ikusi* aditzaren esperimendatzaile eta gaia da, eta beraz, egitura elkarkaria da. Horrez gain, DS bera *jo* menpeko aditzaren egile ere bada. Hala ere, *jo* aditzaren kanpo argumentu izanik, absolutiboz markatuta dago, Ezohiko Kasu Markapena du, beraz.

Siloniren (2012) arabera, Ezohiko Kasu Markapena duten egiturak elkarkari bihurtzeko prozesuan bi aditzen rola eragiten dute, eta horregatik, egitura hauek syntaxian soilik sor daitezke, bi aditzen arteko erlaziorik ez baitago lexikoan.

35 Salbuespena dira aditzaren aurretik agertzen diren izenordain indartuak, ‘bakarrik’ esanahia dutenak, horiek ergatiboz markatzen baitira: *Sua zeuk egiten ikusi zaitut*. Honetaz, ikus Arteatx (2007, 2011).

36 Etxeparek eta Uribe-Etxebarriak (2011, 311.-312. or.) bihurkarietarako aurkakoa proposatzen dute, **Jon kantatzen entzun da grabazio horretan* ez-gramatikaltzat hartuz, eta ondorioz, euskarazko iragangaitza lexikoan gertatzen dela argudiatuz. Nire ustez, halako esaldien onargarritasunaz gehiago jakin beharko litzateke. Izan ere, badirudi hiztun batzuek behintzat gero eta aditz gehiagorekin, gero eta egitura gehiagotan onartzen dituztela bihurkari (eta elkarkari) iragangaitzak (Bilbao et al., argitaratzeaz), eta esango nuke egitura hauen kasua halakoxea dela. Dena den, egitura hauen onargarritasuna ez bide da hiztun guztientzat bera, eta elkarkaritutako aditzaren arabera ere alda daiteke hiztunen jukua: *ikusi* aditzarekin elkarkari iragangaitzak ohikoagoa dira ziurrenik *entzun* edo *barrapatu* aditzekin baino, eta ondorioz, *Haiek pianoa jotzen ikusi dira* onargarriago *Haiek kantatzen entzun dira* edo *Haiek kopiatzen barrapatu dira* baino.

3.3.3. Aditz-izenak

Bestalde, aditz-izenek eta egitura nominalizatuek aurkako banaketa dute: aditz-izenak elkarkari bihurtzea posible da elkarkari lexikoetan; ez, ordea, elkarkari sintaktikoetan (Siloni, 2012, 295.-296. or.).

Euskaraz ere, badirudi oro har aditz-izena duten egitura iragangaitzek ez dutela esanahi elkarkaria hartzen (44), predikatu alelikoen bidez sortuak ez badira (45):

- (44) a. *Miren eta Ane ikustea hunkigarria izan da³⁷.
(Irakurketa: *elkarkari gisa, ✓ iragankor gisa).
b. *Miren eta Ane ezagutzea hunkigarria izan da.
(Irakurketa: *elkarkari gisa, ✓ iragankor gisa).
- (45) a. Miren eta Ane elkartzea hunkigarria izan da.
b. Miren eta Ane ezkontzea hunkigarria izan da.

(44)-koen kideko elkarkariak sortzeko anaforadun egitura elkarkarietara jo behar dugu euskaraz.

Silonik (2012) azaltzen duenez, hizkuntza batean nominalizazioa eta elkarkari bihurtzea biak prozesu lexikoak badira, aditz-izenarekin osatutako perpausek esanahi elkarkaria har dezakete. Aldiz, elkarkari sintaktikoak syntaxian sortzen direnez, ez dute esanahi elkarkaria duen sarrera lexikorik, eta ondorioz, nominalizazioa ezin da esanahi elkarkaria duen aditzean gertatu. Horregatik, nominalizatu daitekeen bakarra aditz iragankorra da, lexikoan zerrendatua dagoena eta iragangaizten den elkarkaria-ren oinarrian dagoena.

3.3.4. Elkarkari etenak

Azkenik, elkarkari lexikoak dituzten hizkuntzek *elkarkari eten* (Dimitriadis, 2004) deritzen egitura elkarkariak onartzen dituzte (Bilbao et al., argitaratzeaz; Siloni, 2012, 297. or.). *Elkarkari bakunetan* (ing. *simple reciprocals*) (Dimitriadis, 2004), hots, etenak ez direnetan, subjektuak plurala izan behar du eta subjektuko kideen artean gauzatzen da harreman simetrikoa: adibidez, (46a)-n, *Miren* eta *Aneren* artean. Elkarkari etenetan (46b), ordea, elkarrekiko harremana subjektuaren eta PS komitatibo baten artean gauzatzen da:

- (46) a. Miren eta Ane elkartu dira.
b. Miren Anerekin elkartu da.

Gainerako egitura elkarkarietan ez bezala, elkarkari etenetako subjektua ez da nahitaez plurala izan behar; singularra ere izan daiteke, (46b)-ko *Miren*, kasurako.

37 (44)-ko perpausek esanahi elkarkaria izan dezakete, baina *elkar* anafora elkarkariaz baliatuta, egitura perifrastiko batean, alegia. Adibidez, *Mirenek eta Anek elkar ikustea hunkigarria izan da* eta *Mirenek eta Anek elkar ezagutzea hunkigarria izan da* perpausek esanahi elkarkaria dute.

Subjektuarekin harremanetan, gizaki bat adierazten duen PS komitatibo bat agertzen da³⁸; (46b) adibidean, *Anerekin* da PSa, *-rekin* postposizio komitatiboa buru duena. Egitura hauek ere esanahi elkarkaria dute, baina elkarrekikotasuna ez da subjektuko kideen artekoa, elkarkari bakunetan bezala, ez bada subjektuko entitate(ar)en eta PSak adierazten duenaren artekoa. Beraz, bi entitateak ez dira argumentu bakarrean gauzaten, elkarkari bakunetan bezala, ez bada bi argumentutan.

Subjektuaren eta PSaren arteko harreman elkarkaria guztiz simetrikoa denez, bata besterekin alderantzikatuz gero ere, esanahia ez da aldatzen. Hala, (47a) eta (47b) perpausek esanahi bera dute.

- (47) a. Miren Anerekin elkartu da.
b. Ane Mirenekin elkartu da.

Aditz komunztadurari dagokionez, elkarkari etenetan aditzak subjektu sintaktikoarekin soilik egiten du komunztadura (Dimitriadis, 2004, 1. or.). (47)-ko adibideetan, aditz laguntzailea *izan* da, iragangaitza, eta komunztadura absolutibo singularra du absolutiboz markatutako subjektuarekin.

Haspelmathek (2007, 2105. or.) aipatzen duen bezala, PS isildu egin daiteke, eta orduan, interpretazio orokorra hartzen du:

- (48) Miren bostetan elkartu da (norbaitekin).

Gainera, subjektua plurala izanik PS isilduz gero, elkarkari etenaren eta elkarkari bakunaren artean anbiguetatea sortzen da (Haspelmath, 2007):

- (49) Miren eta Ane bostetan elkartu dira (norbaitekin).

Horrela, (49)-ko adibideak bi irakurketa ditu PS isilduz gero. Batetik, Mirenen eta Aneren arteko hitzordua adierazi dezake; bestetik, posible da Miren eta Ane hirugarren pertsona batekin geratu izana ere, inplizitu geratzen dena.

Bestalde, elkarkari etenekin nolabaiteko lotura duten *komonztadura komitatibodun* egiturak aurkitu ditzakegu hainbat hizkuntza eslaviarretan, baita katalanez eta gaztelaniaren aldaera batzuetan ere (eztabaidarako, ikus Bilbao et al., argitaratzeaz, aipamenekin batera).

- (50) Con mi mujer nos casamos en abril. (Mare, 2016, 275. or.)
'Nire emaztearekin apirilean ezkondu ginen.' (hitzez hitz)

38 PSak adierazten duen entitateak gizakia izan behar du, borondatea izatea beharrezkoa delako esanahi elkarkaria erdiesteko. Adibidez, *Miren Anerekin jo da* perpausak elkarrekiko harremana adierazten du subjektuaren eta PSaren artean, ez ordea *Kotxea hormarekin jo da* perpausak.

Egitura hauetan, elkarkari etenetan ez bezala, aditzean komunztadura plurala eragiten dutenak subjektua eta PSa dira; hala nola (50) adibidean lehenengo pertsona singularreko subjektu inplizitua eta *con mi mujer* preposizio sintagma komitatiboa. Hortik abiatuta, komunztadura subjektuak ez ezik sintagma komitatiboak ere eragiten duenez, biak aditzaren argumentutzat hartzen dira³⁹.

Ildo beretik, Dimitriadisek (2004, 27. or.) eta Silonik (2012, 307. or.) proposatzen dute elkarkari etenetan ere sintagma komitatiboak ez duela ohiko PS adjunktuen estatua bera; hots, egitura etenetako PSak argumentuak direla, komunztadura komitatiboko egituretan bezala. Aldiz, Marek (2016, 278. or.) aurkako proposamena egin du gaztelaniarako; elkarkari etenetako PSak adjuntuak direla, alegia⁴⁰.

Elkarkari etenak hebreeraz, grezieraz, alemanez, hungarieraz, errusieraz, polonieraz, serbieraz, japonieraz eta swahiliz edo erruanderaz aurki daitezke, besteak beste; ez, ordea, frantsesez (51) edo italieraz (52) (Dimitriadis, 2004, 2. or.):

(51) *Il s'est embrassé avec Dina.
'Bera Dinarekin besarkatu da'.

(52) *Giovanni si è abbracciato con Maria.
'Giovanni Mariarekin besarkatu da'.

Dimitriadisen (2004, 3. or.) eta Siloniren (2012, 297.-298. or.) arabera, elkarkari etenak aditz simetrikoeekin soilik eratu daitezke, non ebentuan parte hartzen duten entitateek –subjektuak eta PSak adierazten dituzten entitateek– parte hartze berbera duten. Hain zuzen ere, horrelakoak dira predikatu alelikoak, hau da, elkarkari lexikoak sortzen dituzten aditzak. Horregatik, Silonik (2012) aurreikusten du Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroaren arabera egitura elkarkariak lexikoan sortzen dituzten hizkuntzetan soilik izatea onargarriak elkarkari etenak.

Hala ere, aurreikuspen hau ez da guztiz betetzen. Izan ere, Silonik (2012, 300. or.) antzeman duen bezala, elkarkariak syntaxian sortzen dituzten hizkuntza batzuetan ere aurki daitezke elkarkari etenak. Horren adibide dugu, esaterako, gaztelania. Siloniren (2012) sailkapenaren arabera, *SE* klitikoaren (gaztelaniazko elkarkarierarako, Pe-regrín, 2012; bestelako *SE* egituretarako, Mendikoetxea, 1999, 2012) bidez sortzen

39 Ebaluatzaileetako batek ohartarazi didanez, Euskara Arkaikoan ere aurki zitezkeen horrelako egiturak bizkaieraz, gipuzkeraz edo Arabako euskararen, baita ondorengo mendeetan beste euskalki batzuetan ere (ikus Lakarra, 2008). Mounolek eta Lakarrak (2018, 5. kap., § 3.5.4.) *soziatibozko koordinazio zahar* deitzen dituzten egiturak dira, sintagma soziatibo (hots, komitatibo) bat eta sintagma absolutibo baten arteko koordinazioa adierazten dutelako. Egitura horietan ere, komunztadura komitatiboduneko egituretan bezala, sintagma komitatiboak eta sintagma absolutiboak komunztadura plurala eragiten dute aditzean. Hona hemen soziatibozko koordinazio zaharraren adibide bat, Arabako euskara arkaikokoa: *Mundu guztia ysasoagaz / nançuçu, çaoz gueldiric* 'mundu guztia eta itsasoa, entzun nezazue, zaudete geldirik' (Laz A10:3 apud Bilbao et al., 2011).

40 Lan honen mugak direla medio, ezingo dut hemen euskarazko elkarkari etenetako PSen azterketa xehe bat eskaini.

diren gaztelaniazko elkarkariak –baita gainerako erromantzeetakoak ere (Zribi-Hertz, 1982, 2008)– syntaxian sortzen dira. Hori hala izanik, ez dira espero izatekoak Marek (2016, 270. or.) gaztelaniaz aztertutako elkarkari etenak⁴¹, subjektu singular baten eta *con* preposiziodun sintagma komitatibo baten bidez eraikiak:

- (53) a. Juan se miró con su hermano y se empezaron a reír.
'Juan bere anaiarekin begiratu zen eta barreka hasi ziren'.
b. Ana se reconcilió con Ramón.
'Ana Ramonekin adiskidetu zen'.
c. Me abracé con Esteban después de una larga charla.
'Estebanekin besarkatu nintzen elkarriketa luze baten ondoren'.

Dimitriadisek (2004, 2. or.) bezala, Silonik (2012, 300. or.) ere erromantzeetan aurki daitezkeen elkarkari etenak kasu bakartuak direla dio. Salbuespen bakartu hauen azalpena honakoa da: elkarkariak syntaxian sortzen dituzten hizkuntzetan badaude elkarkari lexikoak sortzen dituzten predikatu alelikoak ere (Siloni, 2012). Hain zuzen ere, aditz aleliko horiekin soilik dira posible elkarkari etenak gaztelania bezalako hizkuntzetan, hots, Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroaren arabera elkarkariak syntaxian sortzen dituzten hizkuntzetan. Nire hipotesiaren arabera, hau da euskararen kasua ere.

Beraz, elkarkari sintaktikoak dituzten hizkuntzek ere elkarkari etenak onartzen dituzte, baina predikatu alelikoekin soilik. Silonik (2012, 303. or.) dioenez, elkarkari sintaktikodun hizkuntzek dituzten predikatu aleliko kopurua hizkuntza bakoitzaren arabera da, idiosinkrasikoa, alegia. Aldiz, elkarkariak lexikoan sortzen dituzten hizkuntzetan, ez da inoiz elkarkari sintaktikorik egongo. Izan ere, syntaxian elkarkariak sortzeko prozesua konputazionala eta emankorra da nahitaez (§ 3.1.1.); lexikoan, aldiz, lexikalizatutako irregulartasunak zerrendatzea posible da.

Hala, elkarkari sintaktikoak dituzten hizkuntzetan elkarkari etenak onartzen dituzten predikatu alelikoek elkarkari lexikoak dituzten hizkuntzetako ezaugarri berberak dituzte, aldaketa semantikoa kasu. Beraz, elkarkari etenak elkarkari lexikoak dituzten hizkuntzetan soilik agertzen ez diren arren, lexikoki elkarkariak diren predikatuekin –predikatu alelikoekin– soilik sortzen direla orokortu daiteke.

Euskaraz, (46b) bezalako elkarkari etenak daude. Euskarazko elkarkari etenak ere lexikoki elkarkariak diren aditzekin eratuta daude, mota horretako aditzen ezaugarriak –3.1. atalean erakutsi ditudanak– baitituzte. Hain zuzen ere, aipatutako hainbat predikatu alelikok sor ditzakete elkarkari etenak, hala nola:

- (54) a. Miren Anerekin ezkondu da. (cf. Miren eta Ane ezkondu dira).
b. Miren Anerekin batzartu da. (cf. Miren eta Ane batzartu dira).
c. Miren Anerekin komunikatu da. (cf. Miren eta Ane komunikatu dira).
d. Miren Anerekin geratu/gelditu da. (cf. Miren eta Ane geratu / gelditu dira).

41 Marek (2016) gaztelaniaz *recíprocos discontinuos* izendatu ditu.

Aldiz, elkarkari sintaktikoak sortzen dituzten aditzek ez dute egitura elkarkari etena onartzen, *ezagutu* (55a) eta *maite izan* (55b) aditzek esaterako:

- (55) a. *Miren Anerekin ezagutu da. (cf. Miren eta Ane ezagutu dira).
 b. *Miren Anerekin maite da. (cf. Miren eta Ane maite dira).

Hortaz, euskaraz ere egitura elkarkari etenak sortzen dituzten predikatuak lexikoki elkarkariak dira eta horrelako predikatuetan espero ditugun ezaugarriak dituzte. Esaterako, aldaketa semantikoaren adibidetzat eman dugun *ezkondu* aditzak, irudizko adiera horretan egitura etena baino ez du onartzen, (35)-ean erakutsi dugun bezala.

Dena den, predikatu alelikoak ez diren beste zenbait aditzekin ere elkarkari etenak entzun daitezke (56). Aurreko adibideetako aditzekin alderatuta, *eraman* eta *ikusi* aditzek ez dituzte elkarkari lexikoak sortzen, ez baitute egoera simetriko eta atomiko bat adierazten:

- (56) a. Miren Anerekin oso ondo eramaten da.
 b. Miren Anerekin ikusten da, baina bere amak ez daki ezer.

Horregatik, aditz hauekin sortutako elkarkari etenek Siloniren (2012) orokorpenaren aurkako adibideak dirudite, bere proposamenaren arabera predikatu alelikoek soilik eratzen baitituzte elkarkari etenak. Alabaina, Silonik (2012, 301. or.) elkarkari sintaktikoak dituzten hizkuntza batzuetan, hala nola frantsesez, txekieraz edo errumanieraz, erakutsi du aditz berberak bi sarrera homofono izan ditzakeela lexikoan: bate-tik, interpretazio simetrikoa, hots, elkarkaria duena; bestetik, irakurketa ez-elkarkaria duena. Lehenak elkarkari lexikoak sor litzake; bigarrenak, aldiz, elkarkari sintaktikoak bakarrik osa litzake, eratorpen sintaktikoaren ostean.

Euskaraz kasu bera dugu. Izan ere, (56a) adibidean, *eraman* aditzak ‘harreman ona izan’ adiera hartzen du, eta ez egitura perifrastikoetan duen ‘zerbait edo norbait aldean hartuta joan’ adiera. 3.1.3. atalean azaldu bezala, horrelako aldaketa semantikoak predikatu alelikoetan soilik gerta daitezke, eta horiek berak dira, hain zuzen ere, elkarkari etenak onartzen dituzten aditzak. Beraz, (56a)-ko *eraman* aditzak aldaketa semantikoa jasan duenez, lexikoki elkarkaria den predikatua da. Orobat, (56b)-ko *ikusi* aditzak ez du ‘begien bidez hauteman’ adiera, ‘zita bat izan’ adiera baino⁴². Hortaz, (56)-ko elkarkari etenetan ezinezkoa da *eraman* edo *ikusi* aditzak egitura perifrastikoetan duten irakurketan ulertzea, ez bada beste adiera batean. Ondorioz, aditz horiek lexikoan bina sarrera izan behar dituzte, elkarkari iragangaitz eta etenetan duten beste adiera hori lexikoan zerrendatuta egon ahal izateko.

Aldaketa semantikoaz gain, elkarkari lexikoek berezko duten beste ezaugarri bat dute *eraman* eta *ikusi* aditzek (56)-ko adieretan: ezin dira azpi-ebentutan banatu, ezinbestean ebentu atomiko eta singular bat adierazten dute. Ondorioz, adiera berri

42 Txekieraz ere antzera gertatzen da (Siloni, 2012, 302. or.). Elkarkari etenetan ageri denean, *vidět* ‘ikusi’ aditzak ‘elkartu’ esanahia hartzen du nagusiki eta ez egitura bakunetan duen ‘bata bestea ikusi’ adiera.

hau dutenean, ezin dira bi azpi-ebentutan dekonposatu. Esaterako, *Miren eta Ane ondo eramaten dira* ezin da *Mirenek Ane ondo eramaten du* eta *Anek Miren ondo eramaten du* perpausekin parafraseatu.

Beraz, Siloniren (2012, 301. or.) bidetik, euskaraz ere aditz lexiko eta sintaktikoen artean anbiguoak diren *ikusi* bezalako aditzak egon daitezkeela proposatzen dut. Aditz honek egitura perifrastikoetan duen adiera ‘begien bidez hauteman’ da (57a); egitura iragangaitzean, sintaxian gertatzen den elkarkaritze prozesu baten bidez, anaforarik gabe elkarrekiko harremana adieraz dezake (57b).

- (57) a. Mirenek eta Anek elkar ikusi dute.
 b. Miren eta Ane ikusi dira.
 c. Miren Anerekin ikusi da.

Horrez gain, egitura iragangaitz berak ‘zita bat izan’ adiera har dezake. Aldaketa semantiko hau lexikoki elkarkaria den *ikusi* aditzak jasan du, aurrekoaren homofonoa dena (57c). Siloniren (2012) aurreikuspena beteaz, elkarkari etena predikatu alelikoek soilik eratu dezakete, eta ondorioz, adiera berria da elkarkari etenean *ikusik* duen irakurketa bakarra.

Hainbat elkarkari eten bildu ahal izan ditut, bai ahoz zein idatziz, baina ez dirudi guztiek horren azalpen argia dutenik. Esaterako, Kepa Enbeita «Urretxindorra»-ren «Ene jaiotetxe maitea!» bertsoan bi elkarkari eten ageri dira, *besarkatu* (58a) eta *laztandu* (58b) aditzekin, gaur egun egitura etenetan entzun ohi ez direnak:

- (58) a. Ni besarkatu ez nadin, baña, / Or neure sendi laztanaz⁴³ (Enbeita, 1936 apud Onaindia, 1971)
 b. Zeukin laztanduko dala Kepa. (Enbeita, 1936 apud Onaindia, 1971)

Gainera, badirudi «Urretxindorra»-rengan elkarkari etenak ez ezik elkarkari iragangaitzak (59a) eta elkarkari mistoak (59b) ere gramatikalak direla:

- (59) a. Maite geranok... Urtzi-Besotan / Or laztanduko al gara. (Enbeita, 1933 apud Onaindia, 1971)
 b. Laztandu giñan alkar Kepa eta Sabin. (Enbeita, 1913 apud Onaindia, 1971)

«Urretxindorra»-k elkarkari etenetan (58) darabiltzanez, pentsa genezake *laztandu* eta *besarkatu* Siloniren (2012) hipotesiaren barruan elkarkari lexikoak sortzen dituzten aditzak direla. Alabaina, horiek ez bezala, *elkar* anaforadun elkarkari perifrastikoa onartzen dute eta horixe da euren forma kanonikoa (60); gainera, bi azpi-ebentutan banatzea posible da (61).

43 -(g)az sozietiboa darabil.

- (60) a. Anek eta Mirenek elkar besarkatu dute.
b. Anek eta Mirenek elkar laztandu dute.
- (61) a. Anek Miren besarkatu du. Mirenek Ane besarkatu du. = Miren eta Ane besarkatu dira.
b. Anek Miren laztandu du. Mirenek Ane laztandu du. = Miren eta Ane laztandu dira.

Beraz, alde horretatik *ikusi* aditzaren jokabidera hurbiltzen dira. *Laztandu* eta *besarkatu* aditzek, ordea, ez dirudi bi adiera desberdin dituztenik, *ikusi* aditzak dituen bezala. Arazo bera dute *aurkitu*, *topatu* eta *begiratu* aditzek:

- (62) a. Miren Anerekin aurkitu/topatu da⁴⁴. (Bilbao et al., argitaratzeaz)
b. Irakasleak azterketa banatu zuenean, klasekidearekin begiratu nintzen. (I. L., 2021/06/07)

Aditz hauek ere elkarkari etenak sortzen dituzten arren (62), *elkar* anafora elkarkariarekin ager daitezke. Esate baterako, *Mirenek eta Anek kalean elkar aurkitu dute* esan dezakegu, elkarkari lexikoak sortzen dituzten predikatu alelikoekin ez bezala (**Mirenek eta Anek elkar elkartu dute*). Gainera, adierazten duten ebentua bi azpi-ebentutan bana daiteke linguistikoki, elkarkari sintaktikoetan bezala: *Mirenek Ane aurkitu du* eta *Anek Miren aurkitu du* perpausekin *Miren eta Ane aurkitu dira* perpau-saren esanahi bera lortzen baita. Beraz, nahiz eta elkarkari etenak sortu, badirudi aditz hauek ez dituztela Siloniren (2012) hipotesiaren aurreikuspenak guztiz betetzen.

3.4. Laburbilduz

3. taula. Euskarazko elkarkari lexiko eta sintaktikoen ezaugarriak

Elkarkari iragangaitzak	Elkarkari lexikoak	Elkarkari sintaktikoak
Aditz simetrikoak	✓	✗
Emankorrak	✗	✓
Sarrera izoztuak	✓	✗
Aldaketa semantikoa eta lokuzioak	✓	✗
ABS kasua agerian eta DAT ezkutuan	✗	✓
Ezohiko Kasu Markapena	✗	✓
Aditz-izenak	✓	✗
Elkarkari etenak	✓	✗

44 Adibide honetan, gainera, PS isilduz gero irakurketa bihurkaria ere izan dezake perpausak: *Miren aurkitu/topatu da*. Mareren (2016, 274. or.) arabera, elkarkari etenetan PS isildu eta subjektu singularra soilik geratzen denean, ohikoa da interpretazio bihurkaria hartzea. Hori bera gertatzen da *ikusi* aditzarekin ere: *Miren ikusi da* perpausak interpretazio bihurkaria du. Alabaina, predikatu alelikoekin sortutako elkarkari etenetan ez da inoiz halakorik gertatzen, berezko interpretazio elkarkariari eusten baitzaio: *Miren bostetan elkartu da (beste norbaitekin)*.

Silonik (2012) elkarkari lexiko eta sintaktikoak bereizteko erabilitako ezaugarriak kontuan hartuta, badirudi euskaraz elkarkari iragangaitz asko syntaxian sortzen direla, hala nola *ikusi*, *ezagutu*, *maite izan*, *agurtu*... Beraz, euskara elkarkariak syntaxian sortzen dituen hizkuntza litzateke, Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroan syntaxiaren balioa duten hizkuntzek bezala jokatzeko duela baitirudi, hizkuntza erromantzeek bezala, esaterako.

Hala ere, euskaraz elkarkari lexikoak ere badaudela erakutsi dut, *elkartu*, *batzartu*, *ezkondu*, *batu*... aditzekin sortzen direnak. Itxuraz, honek Silonik (2012) proposatutako Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroaren aurkako ebidentzia dirudien arren, ez da hala. Izan ere, aditz hauek predikatu alelikoak dira, berez esanahi elkarkaria dutenak. Haspelmathen (2007) arabera, predikatu alelikoak hizkuntza guztietan aurki daitezke. Ildo beretik, Silonik (2012) bere lagineko hizkuntzetan antzeman zuen elkarkariak syntaxian sortzen dituzten hizkuntzetan elkarkari lexiko batzuk egon daitezkeela; ez, ordea, alderantziz. Hortaz, nire hipotesiaren arabera, hauxe da euskararen kasua.

4. ONDORIOAK

Lan honetan, euskarazko elkarkari iragangaitzen azterketa xehea egin dut. Batetik, erakutsi dut elkarkari iragangaitzek hainbat ezaugarri morfosintaktiko bereizgarri dituztela; hala nola, aditz trinkoekin agertu ezin izatea eta elkarkari zuzenetan soilik agertu ahal izatea. Dena den, elkarkari iragangaitzak gero eta egitura morfosintaktiko gehiagotan entzun daitezke, nagusiki lagunarteko hizkeran; esaterako, zeharkako elkarkari iragangaitzetan –*Miren eta Ane oparia eman dira*, adibidez– edo elkarkari mistoetan –*Miren eta Ane elkar ikusi dira*, esate baterako–⁴⁵.

Bilbao (2022) laneko proposamena jarraitu dut lan honetan, Siloniren (2012) proposamena euskarara ekarriz. Euskarazko elkarkari iragangaitzak –lexikoak eta sintaktikoak– inakusatibotzat hartu ditut. Analisi honen arabera, kasu ergatiboa murriztearen ondorioz elkarkari iragangaitzek agerian duten DS barne argumentua da. Barne argumentuari bi rol tematiko esleitzen zaizkionez, esanahi elkarkaria hartzen dute perpausek. Horrez gain, azaldu dut argumentu bakarrari bi rol tematiko esleitzeko prozesua desberdina dela bi elkarkari motetan: elkarkari lexikoetan paketatzearen bidez gertatzen da eta elkarkari sintaktikoetan rolen esleipen parasitikoaren bidez.

Gainera, Siloniren (2012) banaketari jarraituz, euskarak Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroan zein balio hartzen duen aztertu dut. Horrela, euskaraz syntaxian sortzen diren elkarkariak daudela erakutsi dut, *ikusi* aditzarekin sortzen direnak bezalakoak.

45 Aztertzekeo geratzen den galdera teoriko interesgarria da ea nola azal daitezkeen hiztun batzuek onartzen dituzten zeharkako elkarkari iragangaitzak –*Miren eta Ane oparia eman dira*, adibidez– eta elkarkari mistoak –*Miren eta Ane elkar ikusi dira*, esate baterako–. Izan ere, horietan *oparia* eta *elkar* DSek ere barne argumentuak dirudite.

Elkarkari sintaktikoei dagokien bezala, emankorrek dira, kideko aditz iragankorrean oinarritzen dira, Ezohiko Kasu Markapena duten egituretan ager daitezke eta baita aditz-izenekin ere.

Alabaina, Silonik (2012) elkarkariak syntaxian sortzen dituzten beste hizkuntza bazuetan antzeman bezala, euskaraz ere elkarkari gutxi batzuk lexikoan sortzen direla erakutsi dut. Elkarkari lexiko hauek predikatu alelikoekin sortzen dira; hau da, berezko esanahi elkarkaria dutenekin, hala nola *ezkondu*, *elkartu* edo *batzartu*. Aditz hauek ebentua singular eta atomikoak adierazten dituzte eta irakurketa kolektiboa soilik onartzen dute. Gainera, eremu semantiko hertsiko predikatuak izaten dira eta Hiztegiaren edo Sintaxiaren parametroan sintaxiaren balioa duten hizkuntzetan bezala, euskaraz ere aditz bakartu gutxi batzuk soilik daude. Aditz hauek elkarkari etenak deritzen egiturak onartzen dituzte, baita aldaketa semantikoa jasan ere, eta ondorioz, lokuzioetan ager daitezke.

5. ERREFERENTZIAK

- Albizu, P. (2001). Sobre la distribución sintáctica de las formas finitas del verbo vasco: condicionamiento léxico y sintáctico. *ASJU*, 35(1), 65-106.
- Arteatx, I. (2007). Euskarazko oharmen-aditzen osagarrietako perpaus jokatugabeak. *Uztaro*, 63, 31-63.
- Arteatx, I. (2011). *Euskarazko egitura jokatugabeak: -(z)en morfemadun perpaus osagarrien azterketa sintaktikoa* [Doktore tesia, UPV/EHU]. http://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/Inigo_Arteatx_TESIA.pdf
- Artiagoitia, X. (2000). *Hatsarreak eta parametroak lantzen*. Arabako Foru Aldundia & UPV/EHU.
- Artiagoitia, X. (2003). Reciprocal and reflexive constructions. In J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *A grammar of Basque* (607.-630. or.). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110895285.607>
- Artiagoitia, X. (2018). A tale of two reciprocal anaphors in Basque: preliminaries. *FLV*, 126, 323-364. <https://doi.org/10.35462/FLV126.3>
- Berro, A., Odria, A. & Fernández, B. (2022). Person matters in impersonality. *Syntax*, 25(1), 1-41. <https://doi.org/10.1111/synt.12230>
- Berro, A., Oihartzabal, B. & Fernández, B. (2018). Inkoatibo/arazle alternantzia euskaraz eratortzen. *FLV*, 126, 99-122. <https://doi.org/10.35462/FLV126.4>
- Bilbao, K. (2021). *Bihurkaritasuna Bermeoko hizkeran: anafarak eta iragangaizteak* [eskuizkribu argitaragabea]. UPV/EHU.
- Bilbao, K. (2022). *Euskarazko elkarkari iragangaizteak: lexikoak ala sintaktikoak? (ez baita gauza bera ikusi gara eta ezkondu gara)* [Argitaratu gabeko gradu amaierako lana]. UPV/EHU.
- Bilbao, K., Berro, A. & Fernández, B. (argitaratzeaz). Inkoatibo/arazleak, bihurkari eta elkarkariak eta beste (alegiatzko solasaldiak egitura iragangaiztuez). In A. Iribar & I. Barberia (arg.), *Euskal hizkuntzalaritzaren lanak Jon Francoren omenez*. Deustuko Unibertsitatea.
- Chomsky, N. (1981). *Lectures on government and binding*. Foris.

- Chomsky, N. (1986). *Knowledge of language: its nature, origin and use*. Praeger.
- Chomsky, N. (1995). *The Minimalist Program*. The MIT Press.
- Comrie, B. (2013). Alignment of case marking of full noun phrases. In M. Dryer & M. Haspelmath (arg.), *The world atlas of language structures online*. Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. <http://wals.info/chapter/98>
- Dimitriadis, A. (2004). *Discontinuous reciprocals* [eskuizkribu argitaragabea]. Utrecht Institute of Linguistics OTS.
- Dixon, R.M. W. (1979). Ergativity. *Language*, 55(1), 59-138. <https://doi.org/10.2307/412519>
- Elosegi, J., Izagirre, K. & Landa, J. (c. 2021). *Euskal lokuzioak sarean*. Intza proiektua. <https://intza.armiarma.eus/>
- Etxepare, R. (2003). Valency and argument structure in the Basque verb. In J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *A grammar of Basque* (363.-426. or.). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110895285.363>
- Etxepare, R. & Uribe-Etxebarria, M. (2012). Denominal necessity modals in Basque. In U. Etxebarria, R. Etxepare & M. Uribe-Etxebarria (arg.), *Noun phrases and nominalization in Basque: syntax and semantics* (283.-329. or.). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/la.187.13etx>
- Euskaltzaindia. (1985). *Euskal gramatika: lehen urratsak I*. Euskaltzaindia.
- Evseeva, N. & Salaberri, I. (2018). Grammaticalization of nouns meaning «head» into reflexive markers: a cross-linguistic study. *Linguistic Typology*, 22(3), 385-435. <https://doi.org/10.1515/lingty-2018-0014>
- Fernández, B. & Berro, A. (2021). Basque impersonals in comparison. *Linguistics*, 60(4), 1039-1101. <https://doi.org/10.1515/ling-2020-0057>
- Halle, M. & Marantz, A. (1993). Distributed morphology and the pieces of inflection. In K. Hale & S. J. Keyser (arg.), *The view from building 20* (111.-176. or.). MIT.
- Haspelmath, M. (2007). Further remarks on reciprocal constructions. In V. P. Nedjalkov (arg.), *Reciprocal constructions. Vol. IV* (2087.-2115. or.). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.71.74has>
- Hualde, J. I. (2003). Finite forms. In J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *A grammar of Basque* (205.-242. or.). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110895285.195>
- Hualde, J. I. & Ortiz de Urbina, J. (2003). *A grammar of Basque*. De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110895285>
- Huarte, I. (2022). *Euskal lokuzioen analisirako hastapenak (edo ezin dira lokuzioak aztertu gorriak ikusi gabe)* [Argitaratu gabeko gradu amaierako lana]. UPV/EHU.
- Lakarra, J. A. (2008). Vida con/y libertad: sobre una coordinación arcaica y la autenticidad de «Urthubiako Alhaba». *ASJU*, 42(1), 83-100.
- Larramendi, M. (1745). *Diccionario trilingüe del castellano, bascuence y latín*. Bartolomé Riesgo y Montero.
- Mare, M. (2016). La reciprocidad discontinua en español. *Verba*, 43, 269-297. <https://doi.org/10.15304/verba.43.2229>
- McFadden, T. (2007). Auxiliary selection. *Language and Linguistics Compass*, 1(6), 674-708. <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2007.00034.x>

- Mendikoetxea, A. (1999). Construcciones con *se*: medias, pasivas e impersonales. In I. Bosque & V. Demonte (arg.), *Gramática descriptiva de la lengua española*. Vol. 2 (1631.-1722. or.). Espasa Calpe.
- Mendikoetxea, A. (2012). Passives and *se* constructions. In J. I. Hualde, A. Olarrea & E. O'Rourke (arg.), *The handbook of Hispanic linguistics* (477.-502. or.). Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118228098.ch23>
- Mitxelena, L. (1987-2005). *Orotariko euskal hiztegia*. Euskaltzaindia.
- Mounole, C. (2014/2018). Le verbe basque ancien : étude philologique et diachronique. *ASJU*, 48(1-2), 1-506.
- Mounole, C. & Lakarra, J. A. (2018). Euskara arkaikoa. In J. Gorrotxategi, I. Igartua & J. A. Lakarra (arg.), *Euskararen historia* (345.-468. or.). Eusko Jaurlaritzza.
- Nunberg, G., Sag, I. A. & Wasow, T. (1994). Idioms. *Language*, 70(3), 491-538. <https://doi.org/10.1353/lan.1994.0007>
- Onaindia, A. S. (1971). *Enbeita'tar Kepa gure Urretxindorra*. Ekin.
- Ortiz de Urbina, J. (1986). *Some parameters in the grammar of Basque* [Doktore tesi argitaragabea]. University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Ortiz de Urbina, J. (2003). Impersonal clauses. In J. I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (arg.), *A grammar of Basque* (572.-591. or.). De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110895285.572>
- Peregrín, C. (2012). Pronombres reflexivos y recíprocos. In I. Bosque & V. Demonte (arg.), *Gramática descriptiva de la lengua española*. Vol. 2 (1427.-1518. or.). Espasa Calpe.
- Ramchand, G. (2008). *Verb meaning and the lexicon. A first-phase syntax*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486319>
- Rebuschi, G. (1988). Defining the three binding domains of Basque. *ASJU*, 22(1), 233-241.
- Rebuschi, G. (1992). Absolute and relativized locality in the Binding Theory. In J. A. Lakarra & J. Ortiz de Urbina (arg.), *Syntactic theory and Basque syntax* (*ASJU*ren gehigarriak, 27) (343.-363. or.). Gipuzkoako Foru Aldundia.
- Reinhart, T. & Siloni, T. (2005). The lexicon-syntax parameter: reflexivization and other arity operations. *Linguistic Inquiry*, 36, 389-436. <https://doi.org/10.1162/0024389054396881>
- Rodriguez, E. (2021). *Eraikuntzarako materiala*. Susa.
- Salaberri, I. (2020). *Hebetic ioan gabe ene buruya: zenbait gogoeta buru hitzaren erabilera anaforikoen eta bihurkarien diakroniaz*. *FLV*, 130, 445-469. <https://doi.org/10.35462/flv.130.4>
- Salaburu, P. (1986). La teoría del ligamento en la lengua vasca. *ASJU*, 20(2), 359-413.
- Sarasola, I. (2008). *Egungo euskararen hiztegia*. UPV/EHU. <https://www.ehu.eus/eeh/>
- Sarrionaindia, J. (2015). *Lapur banden etika eta politika*. Pamiela.
- Siloni, T. (2002). Active lexicon. *Theoretical Linguistics*, 28, 383-400. <https://doi.org/10.1515/thli.28.3.383>
- Siloni, T. (2012). Reciprocal verbs and symmetry. *Natural Language and Linguistic Theory*, 30(1), 261-320. <https://doi.org/10.1007/s11049-011-9144-2>
- Urrutia, A., Goitia, B. & Artiagoitia, X. (2015). Zenbait ohar *bata bestea* anafora elkarkariaren inguruan. In M. J. Ezeizabarrena & R. Gómez (arg.), *Eridenen du zertzaz kontenta: sailkideen omenaldia Henrike Knörr irakasleari (1947-2008)* (617.-643. or.). UPV/EHU.

- Zribi-Hertz, A. (1982). La construction «se-moyen» du français et son statut dans le triangle: moyen-passif-réfléchi. *Linguisticae Investigationes*, 6(2), 345-401. <https://doi.org/10.1075/li.6.2.05zri>
- Zribi-Hertz, A. (2008). *Syntax at the interfaces: on the restricted productivity of the French mediopassive within the Romance family* [eskuizkribu argitaragabea, Université Paris 8 – UMR 4023]. Docplayer. <https://docplayer.net/220489121-Syntax-at-the-interfaces-on-the-restricted-productivity-of-the-french-mediopassive-within-the-romance-family-1.html>
- Zuñiga, F. & Kittilä, S. (2019). *Grammatical voice*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316671399>

